

www.idr.ro

POLICY PAPER

Institutul Diplomatic Român

Policy Paper nr. 6 / 2013

Parteneriatul Estic: bilanț de etapă

Coordonator proiect: dr. Armand GOȘU

Autori : Ileana Racheru
și Daniel Gheorghe, Roxana Negoii, Raluca Niță, Mircea
Stan (stagiați în cadrul programului de internship
Spațiul extins al Mării Negre și Sud-Estul Europei
derulat de Institutul Diplomatic Român)

Seria Policy Paper
cuprinde texte bazate
pe surse publice.
Opiniile exprimate
reprezintă punctele
de vedere ale
autorilor.

ISSN 2285 – 8938
ISSN-L 2285 – 8938

București 2013

INSTITUTUL DIPLOMATIC ROMÂN

Parteneriatul Estic: bilanț de etapă

Autori : Ileana Racheru

și Daniel Gheorghe, Roxana Negoii, Raluca Niță, Mircea Stan (stagiari în cadrul programului de internship *Spațiul extins al Mării Negre și Sud-Estul Europei* derulat de Institutul Diplomatic Român)

Coordonator proiect: dr. Armand GOȘU

Acest studiu este o analiză descriptivă a cadrului de cooperare structurat de Uniunea Europeană (UE) în relațiile cu șase state ex-sovietice plasate în vecinătatea imediată a acesteia – Parteneriatul Estic (PaE).

Studiul este structurat în patru capitole. Primul capitol descrie și analizează configurația de interese intracomunitare care au permis impunerea proiectului PaE pe agenda de politică externă a UE. Al doilea capitol descrie și analizează arhitectura instituțională a PaE și percepțiile statelor partenere asupra acestuia. Următorul capitol este destinat identificării și analizei pozițiilor a trei state membre UE (Polonia, Suedia și România) și a Federației Ruse asupra PaE. Ultimul, al IV-lea capitol este dedicat analizării felului în care cele șase foste republici sovietice au performat în cadrul PaE, de la lansarea lui (mai 2009) până la summitul de la Vilnius (noiembrie 2013).

La realizarea acestui studiu au contribuit Ileana Racheru ¹(cercetător IDR, doctorand Facultatea de Științe Politice, Universitatea București), precum și tineri stagiați într-un program de internship la IDR: Daniel Gheorghe (absolvent master la SNSPA), Roxana Negoii (masterand la SNSPA), Raluca Niță (masterand la Facultatea de Istorie, Universitatea București), Mircea Stan (masterand Facultatea de Istorie, Universitatea București). Cercetarea a fost coordonată de dr. Armand Goșu (IDR).

¹ Contribuția Ilenei Racheru se regăsește în capitolele I și II ale studiului. Contribuțiile studenților participanți la programul de internship organizat de IDR se regăsesc în studiile cu privire la relațiile actorilor din spațiul ex-sovietic structurate în cadrul de socializare și cooperare reprezentat de Parteneriatul Estic.

Parteneriatul Estic-Actori și interese în UE

I. **Parteneriatul Estic (PaE)** reprezintă un cadru de cooperare dintre Uniunea Europeană și 6 foste republici sovietice (Ucraina, Belarus, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Armenia). O schiță detaliată a proiectului, fără a fi cea finală, a fost prezentată la 26 mai 2008, la Consiliul de Afaceri Externe și Consiliul de Afaceri Generale, de către reprezentanții Poloniei și Suediei, iar decizia privind aprobarea proiectului a fost luată la Consiliul European din decembrie 2008. La Praga, la 7 mai 2009, s-a desfășurat summit-ul Uniunii Europene la care a fost lansat oficial Parteneriatul Estic, cu scopul de a „aprofunda cooperarea politică și integrarea economică” fără a oferi însă perspective certe cu privire la integrarea acestor state în UE. Proiectul PaE a fost propus inițial de tandemul Polonia-Suedia ca o formă de gestionare a relațiilor cu cele 6 state din vecinătatea estică a UE în cadrul mai larg al Politicii Europene de Vecinătate (lansată în 2003 cu aceiași inițiatori) și imitând modelul Parteneriatului Euro-Mediterranean (care se adresează statelor din vecinătatea sudică a UE). PaE a fost creat și pentru a asigura la nivelul UE o balansare a influenței statelor membre asupra afacerilor externe ale Bruxelles-ului. Prin urmare, tandemul Polonia-Suedia a urmărit să balanseze influența actorilor interesați în special de dimensiunea sudică a politicii externe a UE - Franța (care beneficiază de susținerea Portugaliei, Spaniei, Italiei, Greciei și Ciprului) care nu intenționau să se implice în vecinătatea estică pentru a nu periclita relațiile cu Federația Rusă. Grupul statelor interesate direct de cooperarea cu spațiul ex-sovietic a reunit noii membrii ai UE-Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Lituania, Letonia, Estonia, dar și Austria (membru vechi). După ce au devenit membre ale UE, câteva dintre aceste state au încercat să aducă pe agenda discuțiilor de la Bruxelles diverse strategii de a gestiona relațiile cu vecinii - în 2007, România, Bulgaria și Grecia au susținut crearea Sinergiei Mării Negre, iar în 2009 România și Austria au introdus pe agenda UE, Strategia Dunării. Impunerea PaE pe agenda de politică externă a UE a fost determinată de hotărârea Germaniei (în special) și a Marii Britanii de a susține proiectul. Germania a fost convinsă să susțină PaE pentru că acesta propunea o alternativă la integrarea în UE după modelul enunțat prin Strategia Europa Extinsă (2003) – „sharing everything but institutions”².

II. PaE – mecanismul de cooperare instituțională. PaE este structurat pe două tipuri de cooperare: relații bilaterale ale UE cu fiecare stat în parte și raporturi multilaterale ³. Dimensiunea multilaterală a cooperării în cadrul PaE a fost

² Communication from the Commission, *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework with our Eastern and Southern Neighbours*, COM (2003) 104 final, 11.03.2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, accesat la 29 noiembrie 2013.

³ Informațiile cu privire cadrul general de funcționare al Parteneriatului Estic au fost preluate de la EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>,

instituționalizată prin summit-urile PaE, întâlniri ale miniștrilor de externe, reuniuni ministeriale sectoriale, platformele multilaterale, *working panels*, inițiativele *flagship*. Cele mai importante sunt summit-urile PaE care se desfășoară cu participarea șefilor de stat sau de guvern din UE 28 și ai celor 6 țări partenere odată la 2 ani. Reuniunile miniștrilor de externe se desfășoară în fiecare an, cu scopul de a stabili sau revizui liniile directoare ale PaE și de a superviza acțiunile militare desfășoate în cadrul celor 4 platforme de cooperare ale PaE⁴. Conferințe sau întâlnirile sectoriale sunt reuniuni ale miniștrilor de resort din domenii precum economie, energie, mediu, care sunt organizate ad-hoc. Platformele multilaterale sunt reuniuni bianuale ale oficialilor Comisiei Europene cu reprezentanți ai statelor membre UE și ai statelor partenere la care au loc schimburi de informații și opinii cu privire la domeniile din cele 4 platforme ale PaE⁵.

Activitățile din cadrul platformelor multilaterale sunt susținute de *working panels* la care se reunesc de câteva ori pe an oficiali ai statelor participante la PaE și care se concentrează asupra proiectelor specifice implementate în cadrul PaE. Inițiativele *flagship* sunt platforme care au ca obiectiv inițierea de proiecte și distribuirea de ajutor financiar și tehnic pentru statele partenere. Până în prezent, au fost lansate 5 inițiative *flagship* (Programul de management integrat al granițelor, facilități pentru întreprinderile mici și mijlocii, piețe energetice regionale și eficiența energetică, prevenirea dezastrelor naturale și a celor cauzate de om, bună guvernare în domeniul mediului) și a fost anunțată, fără a fi lansat un singur proiect (diversificarea surselor de aprovizionare cu energie-Coridorul Energetic Sudic)⁶.

La nivel multilateral, PaE a stabilit și un mecanism pentru societatea civilă concretizat în principal prin organizarea de forumuri ale societății civile. Cooperarea în cadrul bilateral are ca obiective încheierea acordurilor de asociere (AA), dezvoltarea cooperării sectoriale în diverse domenii, facilitarea regimului de obținere a vizelor sau ridicarea acestora. AA reprezintă un design menit să înlocuiască primele Acordurile de Parteneriat și Cooperare, primele cadre de cooperare dintre UE și cele 6 state independente recunoscute internațional odată cu destrămarea URSS, în decembrie 1991. AA au patru platforme: 1) dialog politic, politica externă și securitate; 2) justiție, libertate și securitate; 3) cooperare economică și sectorială; 4) încheierea unui Acord de comerț liber, aprofundat și comprehensiv⁷.

<http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

⁴ Informațiile cu privire la cadrul general de funcționare al Parteneriatului Estic au fost preluate de la EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>, <http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

⁵ Informațiile cu privire la cadrul general de funcționare al Parteneriatului Estic au fost preluate de la EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>, <http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

⁶ Informațiile cu privire la cadrul general de funcționare al Parteneriatului Estic au fost preluate de la EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>, <http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

⁷ Informațiile cu privire la cadrul general de funcționare al Parteneriatului Estic au fost preluate de la EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>,

PaE s-a concentrat asupra relațiilor UE cu cei 6 vecini imediați și a avut în vedere stabilirea unor relații de cooperare bazate pe principiul *more for more* (mai multă asistență și sprijin tehnic și financiar în funcție de progresele înregistrate de fiecare stat în parte în adoptarea normelor democratice europene și a măsurilor de convergență în diferite domenii). Încă de la început, PaE a creat un cadru inegal de beneficii pentru cei 6 parteneri, pentru că Azerbaidjanul și Belarusul nu vor putea încheia Acordul de comerț liber, aprofundat și comprehensiv (**DCFTA** - *Deep and Comprehensive Free Trade Agreement*) pentru că nu sunt membri ai Organizației Mondiale a Comerțului (cerință obligatorie din perspectiva Bruxelles-ului). De altfel, probabil că încă de la momentul lansării proiectului, oficialii europeni s-au așteptat că cele două state vor fi interesate doar de o cooperare limitată cu UE pentru a proteja regimul politic autoritar, condus de Ilham Aliev și dictatorial al lui Aleksandr Lukașenko. De altfel, cele două state nu susțin integrarea europeană ca strategie de politică externă.

Inițiativa polono-suedeză a fost criticată pentru că nu oferă o perspectivă clară cu privire la obiectivul principal al proiectului – natura relațiilor și obiectivele finale ale relațiilor dintre UE și cele 6 state incluse în Parteneriat. Documentele PaE care au menționat că programul se adresează statelor care nu au perspective de integrare în viitorul previzibil i-au mulțumit pe marii actori ai UE, sceptici ai procesului de lărgire – Germania și Franța. Polonia și Suedia susțin însă că la nivel formal, PaE nu reprezintă un obstacol pentru aderarea de noi membri, în condițiile în care Tratatul de la Lisabona (2007) permite formal aderarea.

În câteva dintre statele partenere (Ucraina, Republica Moldova și Georgia) PaE a fost prezentat în discursul oficial ca o foaie de parcurs în procesul de integrare europeană, liderii de prim rang respingând atenționările diplomaților străini potrivit cărora PaE nu era o anticameră a integrării. Au fost și lideri cu o perspectivă corectă asupra PaE; Viktor Iușcenko, fostul președinte al Ucrainei declara, imediat după lansarea PaE (în mai 2009) că PaE nu reprezintă o alternativă la aspirațiile de integrare ale Ucrainei⁸. Actualul președinte al Ucrainei, Viktor Ianukovici și-a creat prin mass-media controlate de putere, în timpul negocierilor pentru semnarea AA, imaginea unui campion al integrării europene. Premierul moldovean, Iurie Leancă, a declarat la finalul summit-ului de la Vilnius că „astăzi am asigurat drumul nostru [al Republicii Moldova] spre Uniunea Europeană”⁹.

Criticile la adresa PaE au fost formulate și de societatea civilă (*think-tanks*) din statele inițiatoare ale proiectului, cât și de societatea civilă din țările partenere. În 2009,

<http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

⁸ „Ющенко: "Восточное партнерство" не является альтернативой евроинтеграционным стремлениям Украины”, 25 martie 2009, <http://elvisti.com/node/82459> accesat la 29 noiembrie 2013.

⁹ ”(Corespondență) Iurie Leancă: Moldova, astăzi am asigurat drumul nostru spre Uniunea Europeană”, Agerpres, <http://www.agerpres.ro/media/index.php/international/item/241219-Corespondenta-Iurie-Leanca-Moldova-astazi-am-asigurat-drumul-nostru-spre-Uniunea-Europeana.html>, 29 noiembrie 2013.

*policy-papers*uri publicate de ONG-uri importante de la Chișinău adresau întrebarea: Parteneriatul Estic – oportunitate sau barieră pentru integrarea europeană a Republicii Moldova?¹⁰. În prezent societatea civilă de la Chișinău consideră că parafarea la Vilnius a AA și DCFTA reprezintă un pas către integrarea europeană a Republicii Moldova¹¹.

III.1 Polonia și PaE. Într-o formă atenuată de obiectivul major al politicii externe poloneze de a adera la UE și NATO, interesul pentru relațiile cu statele din spațiul ex-sovietic a existat la nivelul societății civile și al autorităților de la Varșovia încă din anul 1998, când ministrul de externe polonez a solicitat Bruxelles-ului stabilirea unei dimensiuni estice a Europei Lărgite. La momentul respectiv, inițiativa poloneză a fost trecută cu vederea la Bruxelles¹². În 2003, UE a elaborat Politica Europeană de Vecinătate pornind în linii mari de la un document propus de Polonia. În paralel, Polonia a inițiat un *reset* în relațiile cu Federația Rusă pentru a încerca să elimine atât suspiciunile Bruxelles-ului cât și ale Moscovei că polonezii au păstrat vechile paradigme în relațiile cu Rusia, iar PaE era un instrument anti-rusesc de promovare a acestora.

Pentru Varșovia, PaE a oferit cadrul ideal pentru relansarea relațiilor UE cu doi dintre vecinii care, istoric și cultural, reprezintă puncte de maxim interes pentru Polonia: Ucraina și Belarus. În același timp, PaE a fost imaginat la Varșovia ca un instrument de construire a unui nou profil de politică externă al Poloniei, un actor activ în politica externă a UE, care folosește instrumentele oferite de Bruxelles, sub forma generală a europenizării de tip *bottom up* pentru a-și atinge interesele pe care le are în relațiile bilaterale cu cele două state. Ucraina și Belarusul sunt statele care primesc cele mai mari sume prin programul de Asistență pentru dezvoltare al guvernului polonez. Polonia a fost unul dintre cei mai importanți susținători ai unui regim de *visa free* pentru statele PaE, și în special pentru Ucraina și Belarus. Ucraina este partener strategic al Poloniei, statut menționat în Strategia de politică externă a Poloniei. Același document menționează că obiectivele principale ale Poloniei în relațiile cu Belarusul sunt susținerea societății civile bielorusă în acțiunile care au ca obiective crearea pluralismului politic și a unei societăți libere¹³.

Dincolo de aspectul economic al intereselor poloneze în relațiile cu cele două state (deschiderea piețelor pentru produsele și investitorii polonezi), Polonia încearcă să

¹⁰ Parteneriatul Estic -oportunitate sau barieră pentru integrarea europeană a Republicii Moldova

¹¹ Lina Grîu, expert Asociația de Politică Externă, *Summit-ul de la Vilnius este un exemplu de mobilizare internă în Moldova*, opinie, 30 noiembrie 2013, <http://www.ipn.md/ro/special/58609>, accesat la 30 noiembrie 2013.

¹² Natalia SHAPOVALOVA, Tomasz KAPUSNIAK, *Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?*, FRIDE Policy Brief, august 2011, http://fride.org/download/PB_91_Poland.pdf, accesat la 26 noiembrie 2013.

¹³ Polish Foreign Policy Priorities 2012-2016, <http://www.ms.gov.pl/resource/d31571cf-d24f-4479-af09-c9a46cc85cf6:JCR>, accesat la 30 noiembrie 2013.

se asigure că la frontiera cu spațiul ex-sovietic sunt regimuri politice care pot adopta decizii previzibile.

Abia după anul 2009, atenția Varșoviei s-a orientat și spre Republica Moldova, după ce la Chișinău, puterea a fost preluată de o alianță pro-europeană, iar comuniștii au ieșit de pe scena politică. După eșecul revoluției portocalii din Ucraina și pe fondul măsurilor autoritare adoptate de regimul condus de Viktor Ianukovici, Polonia a încercat să promoveze Republica Moldova ca model de succes al PaE, încercând să determine autoritățile de la Kiev să revină la politicile pro-europene. Varșovia a încercat astfel să determine apariția unei competiții a integrării europene între cele două state. Republica Moldova este beneficiară a programului de Asistență pentru dezvoltare a guvernului polonez.

În relațiile cu Georgia și Azerbaidjanul, Varșovia are planuri vechi pentru construirea unei conducte care să transporte petrol caspic prin portul ucrainean Odessa către orașul Plock din Polonia (conducta Odessa-Brody). Inițiativele nematerializate cu privire la această rută de transport a hidrocarburilor caspice pentru o lungă perioadă de timp (de fapt conducta a fost folosită de autoritățile ucrainene pentru a transporta petrol rusesc) și redeschiderea conflictelor din Georgia, prin războiul din august 2008, au determinat autoritățile poloneze să nu includă inițial cele trei state din Caucazul de sud în proiectul PaE. Pentru Armenia, interesele Poloniei sunt foarte reduse. Reticența poloneză față de statele din Caucazul de sud este dovedită și de faptul că abia în anul 2011 președintele Komorowski a efectuat prima vizită oficială la Tbilisi, Baku și Erevan pentru a promova PaE¹⁴.

III.2 Suedia și PaE. Relațiile bilaterale ale Suediei cu statele PaE (cu excepția Ucrainei și a Republicii Moldova) arată un interes redus al autorităților suedeze față de cele mai multe dintre acestea. În Caucazul de sud, Suedia este prezentă doar într-unul din cele trei state.

Suedia, al doilea arhitect al PaE a fost convinsă de liderii de la Varșovia să susțină inițiativa creării unui cadru de cooperare al UE cu cele 6 state din vecinătatea estică pe baza argumentelor legate de proximitatea geografică față de spațiul ex-sovietic și pentru ca Stockholm să poată dobândi o influență asupra afacerilor externe europene (în competiția de proiecte create de marii actorii ai UE pentru statele vecine).

În relațiile cu Ucraina, principalele interese ale Suediei sunt reformele pentru democratizare și creșterea capacității administrative pentru managementul situației economice care să asigure „o integrare cât mai profundă cu UE”. În strategia de politică externă, prezentată la începutul anului 2013, ministrul de externe Carl Bildt a menționat

¹⁴ Natalia SHAPOVALOVA, Tomasz KAPUSNIAK, *Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?*, FRIDE Policy Brief, august 2011, http://fride.org/download/PB_91_Poland.pdf, accesat la 26 noiembrie 2013.

că „Europa nu se termină la ceea ce se află în exteriorul UE”¹⁵ cu referire la statele din PaE. Fraza ministrului de externe suedez a descris și percepția autorităților suedeze față de perspectivele europene ale Ucrainei care sunt diferite de cele ale statelor din Balcanii de Vest, la care oficialul s-a referit atunci când a menționat că „ușa Uniunii Europene trebuie să rămână deschisă pentru toate democrațiile europene care vor și care îndeplinesc obligațiile pentru a deveni membri”¹⁶. Ucraina a fost menționată și ca fiind un stat cu o poziție indecisă în relațiile cu UE. Interesele Suediei pentru Ucraina rezidă în semnarea AA, situație care ar deschide o vastă piață pentru produsele suedeze și ar putea asigura predictibilitatea și transparența mediului de afaceri.

Strategia de politică externă a Suediei a menționat cu referire la relațiile cu Chișinăul doar că „Moldova face progrese”. Șansele de integrare europeană ale Republicii Moldova au fost descrise de ministrul de externe suedez cu referirea făcută și în cazul Ucrainei. Republica Moldova este unul dintre statele care beneficiază de susținere financiară prin programul de asistență pentru dezvoltare al guvernului suedez (sectorul prioritar fiind consolidarea democrației) cu scopul de a asigura „alinarea la normele UE”¹⁷.

În relațiile cu Georgia, Suedia are aceleași deziderate ca și în raporturile cu Republica Moldova, iar asistența pentru dezvoltare este direcționată către programe destinate „să asiste Georgia pentru a deveni un stat cu o democrație durabilă și cu instituții capabile să asigure integrarea în UE”¹⁸. Relațiile Suediei cu Armenia sunt dezvoltate doar prin reprezentarea la nivelul ambasadei de la Tbilisi. Suedia nu are interese majore nici în Azerbaidjan. Autoritățile de la Stockholm au anunțat în iunie 2013 că intenționează să-și sporească prezența în Caucazul de Sud prin deschiderea de ambasade la Baku și Erevan cu scopul de a deveni „o forță conducătoare a politicilor UE în relațiile cu vecinii din PaE”¹⁹.

Relațiile Suediei cu Belarusul sunt foarte restrânse după scandalul din 2012 (când Aleksandr Lukasenko a expulzat *staff*-ul diplomatic de la Minsk în urma scandalului „ursuleților”- mai multe organizații civice suedeze au aruncat din avioane ursuleți cu mesaje *pro libertate*). Înainte de summit-ul de la Vilnius, autoritățile din Belarus au acceptat redeschiderea ambasadei suedeze.

¹⁵ Carl Bildt, Statement of Government Policy in the Parliamentary Debate on Foreign Affairs, 13 februarie 2013, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/90/53/c7791e9a.pdf>, accesat la 30 noiembrie 2013.

¹⁶ Carl Bildt, Statement of Government Policy in the Parliamentary Debate on Foreign Affairs, 13 februarie 2013, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/90/53/c7791e9a.pdf>, accesat la 30 noiembrie 2013.

¹⁷ Development Cooperation with the Republic of Moldova, <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Chisinau/Development-Cooperation/Development-Cooperation-with-The-Republic-of-Moldova/>, accesat la 30 noiembrie 2013.

¹⁸ Sweden's Development Cooperation with Georgia, <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Tbilisi/Development-Cooperation/Swedens-Development-Cooperation-with-Georgia/>, accesat la 30 noiembrie 2013.

¹⁹ Sweden to open new embassies in Baku, Yerevan and Doha, 19 iunie 2013, <http://www.government.se/sb/d/17572/a/219713>, accesat la 30 noiembrie 2013.

III.3 România și PaE. În decembrie 2008, când Comisia Europeană a prezentat Comunicatul cu privire la PaE, România și Bulgaria au fost sigurele state membre ale UE care au avut o poziție rezervată. Reticența Bucureștiului s-a explicat prin modul în care proiectul PaE a fost elaborat în cadrul UE, prin faptul că acesta a speculat o concurență între noul proiect al Poloniei și Sinergia Mării Negre, promovată de România, și prin abordarea care era propusă pentru relațiile cu Republica Moldova, Bucureștiul simțindu-și amenințată poziția de influență pe care credea că o are la Chișinău.

România, la fel ca și alte state membre ale UE (Cehia și Bulgaria) au fost nemulțumite de faptul că Polonia, unul dintre arhitecții PaE, nu a consultat statele aflate la periferia geografică a UE cu privire elaborarea noului proiect de cooperare cu cele 6 state din spațiul ex-sovietic. Bucureștiul a speculat în spatele inițiativei poloneze o posibilă competiție intracomunitară de proiecte adresate spațiului ex-sovietic, care putea să pună sub semnul întrebării proiectul Sinergiei Mării Negre lansat la inițiativa României (în tandem cu Bulgaria și Grecia). Sinergia Mării Negre a fost lansată în februarie 2008 la Kiev, teoretic s-a adresat la opt state (Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Federația Rusă, Turcia, Ucraina) și a avut ca obiectiv „consolidarea cooperării în regiunea Mării Negre”²⁰. Practic Sinergia Mării și PaE au avut obiective similare, dar ultima a cuprins și parteneri care nu sunt interesați de cooperarea cu UE pe modelul propus de proiectul ultimului. În plus, Sinergia a avut obiective mult mai modeste, concentrându-se, în special, pe cooperarea în aria societății civile și a trei domenii sectoriale: mediu, energie și transport. Pentru că inițiatorii Sinergiei nu au avut capacitatea de a promova proiectul, iar Comisia Europeană a formulat propuneri eclecticice cu privire la Sinergia Mării Negre, din cauza crizei economice și a opoziției față de inițiativă manifestată de Rusia și Turcia, UE a reprioritizat cele două inițiative în favoarea PaE²¹.

Autoritățile de la București nu au fost mulțumite și de faptul că PaE a fost construit ca o inițiativă adresată statelor care nu aveau perspectiva de a deveni membri ai UE într-un viitor previzibil, situație care presupunea scoaterea Republicii Moldova din grupul statelor din Balcanii de Vest (proiect promovată de România, însă fără succes) cu perspective de integrare previzibile (10-15 ani).

²⁰ Domeniile vizate pentru cooperarea în cadrul Sinergiei au fost democrație, drepturile omului, buna guvernare, managementul frontierei, conflictele înghețate, energia, transporturile, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, migrația, dezvoltarea, educația, cercetarea și dezvoltarea²⁰. În 2010, România a lansat împreună cu Comisia Europeană un parteneriat sectorial de mediu. Din 2008 și până în prezent, România a participat ca inițiator la organizarea mai multor forumuri și conferințe ale societății civile din regiunea Mării Negre. România a susținut ulterior „necesitatea trecerii într-o etapă de transpunere concretă a principiilor de diferențiere și complementaritate între Sinergia Mării Negre și dimensiunea multilaterală a Parteneriatul Estic”, Sinergia Mării Negre, <http://www.mae.ro/node/1502>, accesat la 28 noiembrie 2013.

²¹ *The EU's Black Sea Synergy: Results and Possible Ways Forward*, Directorate-General for External Policies of the Union. Policy Department, 2010 <http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/documents.html?eurovoc=007208&action=submit> accesat la 28 noiembrie 2013.

Din decembrie 2009, România și-a schimbat poziția față de PaE în contextul semnării unui Parteneriat Strategic cu Polonia în 2009 și a reconsiderării relațiilor bilaterale cu Republica Moldova pe fondul venirii la putere la Chișinău a Alianței pentru Integrare Europeană.

România a afirmat constant în ultimii 20 de ani interese speciale față de Republica Moldova, direcționând către Chișinău cele mai mari sume din cadrul programului Asistență pentru dezvoltare (suma fiind de aproape 7 ori mai mare decât cea acordată Georgia, aflată pe locul II pe lista statelor prioritare). Cele mai importante obiective ale relațiilor România – Republica Moldova sunt acordarea de sprijin pentru integrarea europeană a Chișinăului și cooperarea bilaterală intensificată²².

Din decembrie 2009, România a decis să susțină procesul de integrare europeană a Republicii Moldova și în cadrul oferit de PaE, iar în ianuarie 2010 a inițiat un grup de sprijin la nivel european pentru Republica Moldova, împreună cu Franța. Declarația Comună Privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între Republica Moldova și România care a menționat că Bucureștiul va susține Republica Moldova „în utilizarea inițiativei Parteneriatului Estic prin elaborarea de proiecte reprezentative cu utilitate directă pentru Republica Moldova”²³, în procesul de negocieri pentru încheierea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană/DCFTA, realizarea reformelor necesare pentru liberalizarea regimului de vize cu UE. După instaurarea la putere la Chișinău a unei Alianțe pro-europene, relațiile bilaterale România-Republica Moldova s-au aflat într-o permanentă „lună de miere”. Cel mai important proiect al agendei bilaterale este construirea gazoductului Iași-Ungheni care, potrivit ministrului moldovean de externe, este „o declarație de independență energetică a Republicii Moldova”²⁴.

În același timp, România a încercat să devină un actor mai activ în cadrul PaE semnând un parteneriat strategic cu Polonia, în anul 2009. Decizia de a încheia Parteneriatul Strategic se explică prin faptul că acesta ar putea spori influența Varșoviei și Bucureștiului asupra afacerilor europene deoarece cele două state ocupă împreună a patra poziție în UE (după Germania, Franța și Marea Britanie)²⁵, asupra unuia dintre cele mai importante obiective comune ale politicii externe a UE -perspectivele de aderare ale unor foste republici sovietice. Practic Bucureștiul a obținut susținerea Poloniei pentru perspectivele de integrare europeană ale Republicii Moldova în schimbul unui demers similar din partea României pentru Ucraina. Parteneriatul strategic încheiat cu Polonia ar

²² Republica Moldova, <http://www.mae.ro/node/1421>, accesat la 29 noiembrie 2013.

²³ Declarația Comună Privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între Republica Moldova și România, 27 aprilie 2010, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/0001739.pdf>, accesat la 28 noiembrie 2013.

²⁴ Natalia Gherman, în „Natalia Gherman : Gazoductul Iași-Ungheni, o declarație de independență energetică a Republicii Moldova”, Mediafax 28 august 2013, <http://www.mediafax.ro/externe/natalia-gherman-gazoductul-iasi-ungheni-o-declaratie-de-independenta-energetica-a-republicii-moldova-11276815>, accesat la 29 noiembrie 2013.

²⁵ « România și Polonia, parteneriat strategic », *Adevărul*, 8 octombrie 2009, [http://adevarul.ro/international/europa/romania-polonia-parteneriat-stragic-1_50ad38f37c42d5a663910601/index.html](http://adevarul.ro/international/europa/romania-polonia-parteneriat-strategic-1_50ad38f37c42d5a663910601/index.html), accesat la 29 noiembrie 2013.

putea contribui și la creșterea stabilității și predictibilității Ucrainei, furnizând României un plus de securitate la granița cu fostul spațiu sovietic. Integrarea europeană a Ucrainei, sau menținerea acesteia „pe drumul către Europa” este și unul dintre subiectele de pe agenda bilaterală București-Kiev, care ar putea să contribuie și la depășirea altor tensiuni (situația minorității românești din Ucraina).

Relațiile României cu Georgia au ca punct principal de interes plasarea ultimei pe ruta pe care se transportă hidrocarburile caspice către piețele europene. În acest sens, principalul proiect al relațiilor bilaterale este reprezentat de Interconectorul AGRI, planificat a fi construit pentru a transporta gaz din Azerbaidjan către Constanța. În anul 2010, miniștrii economiei din cele trei state au semnat un Memorandum de Înțelegere cu privire la „domeniul gazului natural lichefiat și transportul acestuia”. După acest moment, în 2012-2013 nu au mai existat referiri la proiectul AGRI în relațiile bilaterale ale României cu Georgia și Azerbaidjanul. România are cel mai numeros contingent în cadrul misiunii EUMM, care monitorizează planul de pace convenit în urma războiului ruso-georgian din 2008. Georgia este unul dintre statele prioritare cărui România îi acordă fonduri prin Asistență pentru dezvoltare (se află pe locul 2 în lista partenerilor Bucureștiului).

După semnarea Memorandumului din 2010, relațiile dintre cele două state au stagnat. Situația se explică prin faptul că Georgia a devenit un partener problematic în contextul măsurilor autoritare luate ocazional de regimul Saakașvili (reprimarea violentă a protestelor opoziției în 2011 și tentativele actualei guvernări de a iniția practici de justiție colectivă) și al alegerilor parlamentare din 2012 și prezidențiale din 2013 (câștigate de opoziție). Visul Georgian (partidul venit la putere după alegerile din 2012) și noul președinte Giorgi Margvelașvili au anunțat că fac demersuri pentru îmbunătățirea relațiilor bilaterale cu Federația Rusă, însă este puțin probabil ca Georgia să renunțe la politica externă pro-europeană. Populația Georgiei este însă dezamăgită de faptul că nu a simțit beneficiile economice ale orientării de politică externă pro-europene iar prima manifestare a acestei degamăgiri a fost votul acordat opoziției în alegerile parlamentare din toamna 2012. Absența unei perspective clare a integrării europene după summit-ul de la Vilnius și amânarea semnării AA și DCFTA ar putea crește cota de euroscepticism în rândurile georgienilor.

La nivel oficial, relațiile României cu Azerbaidjanul au fost catalogate ca fiind excelente. Principalul interes al României în relațiile cu statul din Caucazul de sud este reprezentat de resursele de gaz și petrol deținute de acesta. În acest sens, cel mai important proiect bilateral este Interconectorul AGRI. Azerbaidjanul nu este interesat să dezvolte relațiile cu UE în cadrul AA, decizie adoptată de autoritățile azere pentru a proteja regimul autoritar condus de Ilham Aliev și pentru că relațiile economice dintre Baku și Bruxelles au ca obiectiv comun cooperarea pentru aprovizionarea statelor europene cu hidrocarburi. Azerbaidjanul nu aspiră la calitatea de viitor membru al UE.

Din cauza izolării datorate poziției geografice și relațiilor cu vecinii, Armenia este un stat care prezintă interes redus pentru România, care s-ar putea crește doar prin extinderea relațiilor comerciale. Relațiile dintre cele două state sunt influențate și de faptul că România susține soluționarea conflictului din Nagorno-Karabah (regiune aflată de jure în componența statului azer, dar ocupată de facto de armeni, cu ajutorul Rusiei) prin menținerea integrității teritoriale a Azerbaidjanului. Armenia este inclusă ca stat prioritar în programul de Asistență oficială pentru dezvoltare, ultimele sume au fost acordate în anul 2008.

Relațiile României cu Belarusul sunt extrem de limitate. România a susținut politicile UE cu privire la introducerea unor restricții de călătorie în spațiul comunitar pentru oficialii regimului lui Alexandr Lukașenko și a unor sancțiuni. Cele două state sunt reprezentate la Minsk și București la nivel de însărcinat de afaceri. Singurul interes al României față de Belarus este reprezentat de o potențială extindere a relațiilor economice.

III.4 Federația Rusă și PaE. Încă de la lansarea sa în mai 2009, PaE a fost perceput de către Moscova ca o amenințare la adresa intereselor sale în așa numita „vecinătate apropiată”. Prin intermediul acestui instrument de cooperare între Bruxelles și fostele republici sovietice, Rusia considera că Occidentul încearcă limitarea influenței ei în fostul spațiu sovietic. Încă din mai 2008, de la lansarea discuțiilor privind Parteneriatul, până în prezent, Rusia nu a încetat să se simtă exclusă și defavorizată de UE, pe care mai mulți analiști o acuză că prin metode de „soft power” încearcă să atragă statele membre ale Parteneriatului mai aproape de UE, îndepărtându-le astfel de Rusia. PaE a fost perceput ca o variantă soft power a extinderii Occidentului spre Est, după ce expansiunea NATO, varianta hard power, a fost blocată la summitul de la București, în aprilie 2008. Nu întâmplător, primele discuții încep la o lună și jumătate de la summitul de la București, iar decizia privind lansarea PaE a fost luată în decembrie 2008, la puține luni după consumarea războiului ruso-georgian. Se poate consemna un lung șir de declarații ale oficialilor ruși pe tema PaE. Cea mai recentă aparține ambasadorului Rusiei la București Oleg Sergheevici Malghinov care a comunicat intenția Rusiei de a deveni „un partener activ în tratative, mai ales că are viziunea unei Europe mari și unite, de la Lisabona până la Vladivostok”²⁶. Mai mult, acesta a completat că „nouă ni se pare că unul dintre scopuri, poate ne înșelăm noi, a fost să ia țările ce aveau legături cu Rusia și să construiască un fel de nou zid în jurul Federației Ruse”.²⁷ Tot în noiembrie 2013, la întâlnirea cu omologul său bielorus Vladimir Makei, Serghei Lavrov atrăgea atenția că UE „nu ar trebui să folosească proiectul PaE în scopurile proprii”²⁸. La sfârșitul lunii

²⁶ http://www.realitatea.net/summit-european-vilnius-interviu-exclusiv-cu-ambasadorul-rusiei-in-romania-oleg-malginov_1326414.html#ixzz2lru2NUdE.

²⁷ Ibidem.

²⁸ <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85464/>.

trecute, un alt discurs avea să puncteze nemulțumirea Rusiei. Serghei Glaziev, consilierul președintelui rus, a afirmat că proiectul UE nu reprezintă decât „un ecou al Războiului Rece, un ecou regizat de SUA și direcționat în defavoarea Rusiei”²⁹, declarație pe care Angela Merkel a încercat să o contrabalanseze: „Cooperarea PaE cu UE nu este direcționată împotriva Rusiei. UE trebuie să reușească ca în contextul integrării fostelor republici sovietice, să nu ia din nou naștere dispute. Negocierile cu Moscova trebuie să aibă drept scop evitarea ca pe viitor să apară divergențe în buna relație a acestor state cu Rusia și în buna relație cu Bruxelles”³⁰.

Ca replică la râvnita integrare europeană a statelor din vecinătatea sa imediată, Rusia a lansat Uniunea economică Euroasiatică, un proiect foarte ambițios, despre care prim-ministrul rus, Dmitri Medvedev a afirmat, la 9 septembrie 2013, că este destinat în principal statelor CSI, completând cu faptul că „aderarea la Uniunea Vamală îi va oferi Armeniei beneficii suplimentare”³¹, în contextul în care, cu puține zile înainte, președintele Armeniei anunțase la Moscova că țara sa renunță la aspirațiile europene și se dedică proiectelor inițiate de Rusia în fostul spațiu sovietic.

În ultimele luni, liderul de la Kremlin s-a folosit de instrumente diplomatice și economice pentru a influența în favoarea Rusiei rezultatul summitului de la Vilnius. În cazul Ucrainei, fostă republică sovietică, de la frontiera estică a UE, în jurul căreia pare a se purta de mai mulți ani o competiție între Rusia și Occident, a șocat Bruxelles-ul cu câteva zile înainte de summit, când a anunțat anularea pregătirilor pentru semnarea AA cu UE. La puțin timp, Ianukovici a propus și varianta unor negocieri trilaterale dintre UE, Rusia și Ucraina susținute de Moscova și demontate de Lituania. În a doua zi a summitului, președintele Victor Ianukovici și-a argumentat decizia inopinată sub presiunea Kremlinului: „Aș dori să mă ascultați. Eu sunt de 3 ani jumate singur. În condiții de cele mai multe ori inegale am fost unu la unu cu o Rusie foarte puternică”³². La doar zi după summit, o altă veste ține prima pagină în presa internațională - demisia lui Serghei Levocikin din funcția de șef al Administrației Prezidențiale din Ucraina, ca reacție la brutalitatea cu care au intervenit trupele Ministerului de Interne împotriva câtorva sute de studenți care ocupaseră Piața Independenței din centrul Kievului. De altfel, Rusia a început să pună presiune încă din primăvara 2013 pentru a opri alunecarea acestei importante țări spre vest. În august, consilierul economic al lui Vladimir Putin a lăsat să se înțeleagă că semnarea unui AA cu UE va reprezenta pentru Ucraina „un pas sinucigaș”³³. Presiunile economice ale Rusiei nu au întârziat să apară. Potrivit unor surse,

²⁹ http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?eto_otgolosok_holodnoy_voyni__glazev_o_vostochnom_partnerstve&objectId=379796

³⁰ <http://www.rg.ru/2013/11/23/merkel-site-anons.html>

³¹ <http://www.bsblog.info/armyanskiy-razvorot-tamozhennyj-soyuz-vs-vostochnoe-partnerstvo/>

³² http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?eto_otgolosok_holodnoy_voyni__glazev_o_vostochnom_partnerstve&objectId=379796

³³ <http://inotv.rt.com/2013-08-19/Rossiya-gotovitsya-k-samoubijstvennomu-shagu:> ”Мы готовимся к ужесточению таможенного администрирования, если вдруг Украина совершит этот самоубийственный шаг, подписывая соглашение об ассоциации с ЕС”

guvernul de la Kiev a stopat procesul de semnare a AA cu UE în urma promisiunilor Rusiei de reducere a prețului gazelor, de alocare a sumei de 20 de miliarde de dolari, dar și a promisiunii de sprijinire a candidaturii lui Viktor Ianukovici în campania pentru alegerile prezidențiale din 2015. În declarația din 27 noiembrie, ambasadorul Oleg Malghinov afirmă că încercând să oprească alunecarea spre Occident a Ucrainei, Rusia nu face decât să își urmărească interesul național: *E vorba de interesul nostru național. Și, apropo, unele țări din UE înțeleg dreptul politic și economic al Federației Ruse. Dar nu am fost luați în calcul încă de la început când s-a inițiat Parteneriatul Estic. E normal să ne gândim mai întâi la cetățenii noștri, la stabilitatea noastră socială, deoarece încălcarea tratatelor comerciale pe care le avem va fi în detrimentul Rusiei*³⁴.

O altă piesă importantă, Armenia, a fost prima care a abandonat tabăra europeană și s-a alăturat celei controlată de Rusia, anunțând aderarea la noul proiect hegemonic al președintelui Vladimir Putin - Uniunea Economică Euroasiatică. Decizia Armeniei - veriga de argint a spațiului post sovietic, nu a adus decât satisfacție liderului de la Kremlin și constituie un pas important pentru Rusia în consolidarea autorității ei în Caucazul de Sud. În același timp, episodul atrage atenția asupra vulnerabilității unor state, pentru care cele două decenii scurse de la obținerea independenței au fost insuficiente pentru a consolida statalitatea lor. Pe lângă faptul că depinde de resursele energetice livrate de Moscova, Erevanul împarte în prezent cu Teheranul o conductă de gaz, finanțată majoritar de Gazprom. În plus, în 2006, Rusia și Armenia au semnat un Acord de Cooperare Energetică pentru 25 de ani, ceea ce face din Erevan cel mai puternic aliat energetic al Moscovei în regiune. Promisiunile rușilor pentru un regim favorabil de obținere a permiselor de lucru pentru armeni, precum și prețuri reduse la gaz sunt binevenite în condițiile de precaritate ale economiei armene. Spațiul de manevră al Rusiei sporește în contextul diferendului armeano-azer pentru enclava Nagorno Karabah. De aici și interesul Erevanului pentru livrările de tehnică militară, arme, muniții oferite de Moscova și pentru menținerea bazelor militare rusești în Armenia. Or, dacă parafarea acordurilor cu UE ar fi provocat cea mai neînsemnată răcire a relațiilor cu Rusia, o țară atât de vulnerabilă precum Armenia din punct de vedere al securității naționale, pentru care Rusia este singurul aliat în măsură să-i garanteze statalitatea, s-ar fi gândit serios dacă merită să riște.

Statele „cuminți” ale summitului dela Vilnius sunt Azerbaidjan și Belarus, care nu aspiră la semnarea AA cu UE și nici nu reprezintă posibili dușmani ai Rusiei. Azerbaidjan dorește de la Summitul de la Vilnius dezbatere pe tema conflictelor regionale. Diplomația rusă vrea să facă din Azerbaijan un partener strategic, ținând cont de factorul migrațional și economic care a format un pod esențial de legătură între cele două state. Ministrul adjunct azer al Afacerilor Externe, Mahmud Mamedguliev, a

³⁴ http://www.realitatea.net/summit-european-vilnius-interviu-exclusiv-cu-ambasadorul-rusiei-in-romania-oleg-malginov_1326414.html#ixzz2lru2NUdE

declarat că este foarte important ca în cadrul summitului să fie abordată problema conflictelor regionale.

La rândul său, Belarus este cel mai important partener politic și economic al Rusiei. În ciuda unor bemoluri retorice ale liderului autoritar de la Minsk, Belarus rămâne un partener docil, care s-a alăturat tuturor proiectelor regionale inițiate de liderii de la Kremlin și a primit numeroase favoruri, printre care prețuri reduse la petrol și gaz, care alimentează o industrie energofagă, insuficient modernizată.

Singurii premianți ai Parteneriatului Estic au fost Republica Moldova și Georgia. În ceea ce privește declarațiile oficialilor José Manuel Barroso și Herman Van Rompuy din 29 noiembrie 2013, acestea transmit un mesaj cât se poate de optimist, cele două fiind singurele din cele șase state care au dat startul unei noi etape în cooperarea cu UE și au demonstrat că au curajul să continue promovarea sectoarelor de politică externă, securitate energetică, transport sau educație. Succesul summitului de la Vilnius, georgienii îl datorează în mare măsură fostului președinte Mihail Saakașvili, cel care cu o energie debordantă s-a apucat de modernizarea Georgiei, după ce în ianuarie 2004 a devenit președinte. Mica republică din Caucaz a urmat un parcurs ascendent în apropierea de instituțiile euro-atlantice, având deschisă perspectiva aderării la NATO (conform Summitului NATO de la București, aprilie 2008) și a semnării acordurilor cu UE (parafate la Vilnius, la Summitul Parteneriatului Estic). Georgia a trebuit să facă față unor intense presiuni exercitate de Rusia în ultimul deceniu, și chiar unui război de cinci zile, ruso-georgian, în august 2008. Exporturile georgiene au fost adesea blocate de Rusia, muncitorii georgieni au fost împiedicați să mai lucreze pe teritoriul Federației Ruse, iar livrările de energie au fost uneori oprite, reduse sau hidrocarburile scumpite ca măsură de presiune. În plus, Rusia pune presiune prin enclavile separatiste Abhazia și Osetia cărora le-a recunoscut oficial independența în 2008, după războiul cu Georgia. În ciuda schimbării de regim de la Tbilisi, Georgia a rămas ferm orientată spre Occident. Recent, primul ministru georgian, Bidzina Ivanișvili a susținut că „integrarea europeană și euro-atlantică este un drum unic, care conferă Georgiei o democrație solidă, securitate națională și dezvoltare democratică a statului”³⁵.

În cazul Republicii Moldova, zilele acestea, vicepremierul rus - Dmitri Rogozin a menționat că Transnistria ar putea fi recunoscută de Rusia și a prevenit Chișinăul pe un ton ușor sarcastic că „Moldova ar putea pierde întreaga garnitură în curbele europene”³⁶ (referindu-se probabil la Transnistria și Găgăuzia). Republica Moldova a fost obiectul unei presiuni și unui șantaj extrem de violente. În 2013, s-a repetat istoria cu embargoul la care Rusia supune vinurile moldovenești, de această dată decizia fiind susținută și de liderul comuniștilor Vladimir Voronin, după ce deputatul PCRM Mark

³⁵ <http://www.iarex.ru/articles/41914.html>

³⁶ „Правительству и президенту Республики Молдова мы неоднократно советовали обсудить это с Приднестровьем. Чудес не бывает.” <http://novostipmr.com/ru/news/13-11-25/dmitriy-rogozin-moldova-na-evrosoyuzovskih-virazhah-riskuet>

Tkaciuk a efectuat o vizită la Moscova în vederea concretizării acestei decizii. Ce are să urmeze nu face decât să confirme solicitarea lui Voronin, din moment ce președintele Rusiei, Vladimir Putin declara la 19 septembrie 2013 că Republica Moldova nu are șanse să exporte vin pe piața europeană după semnarea AA cu UE: „Să zicem că Moldova va încerca să vândă vin Franței sau Italiei. Sunt convins că nicio sticlă nu va fi cumpărată acolo. Acolo pur și simplu vor fi desfăcute toate cutiile cu vin moldovenesc și turnate în sanț”³⁷. Într-o bună măsură, industria viticolă moldovenească este dependentă de piața rusească, pe care a crescut valoarea exporturilor, din 2006 până în 2012, de la 181 milioane la 655 milioane de dolari. În privința moldovenilor care lucrează în Rusia, datele din 2013 le estimează numărul la 300 de mii de cetățeni, mulți alții fiind lucrători ilegali.

În concluzie, miza Rusiei este menținerea influenței în spațiul ex-sovietic.

IV.1 Armenia. La 3 septembrie 2013, la întâlnirea cu omologul său Vladimir Putin, președintele Armeniei, Serj Sargsian, a bulversat media internațională declarând că Armenia renunță să mai parafeze AA cu UE, ceea ce implica renunțarea și la DCFTA, documente negociate în ultimii trei ani de către diplomații de la Erevan. □i, a continuat președintele Sargsian, Armenia va adera la Uniunea Vamală³⁸, formată din Rusia, Belarus și Kazahstan și se va alătura proiectului Uniunii Euro-Asiatice. Ulterior acestor anunțuri făcute la Moscova, președintele armean a luat prin surprindere UE și a pus sub semnul îndoielii scopul Armeniei de a negocia în cadrul summit-ului de la Vilnius un acord de comerț liber cu UE. Pentru a evita un îngheț în relația cu UE, Armenia a căutat să reformuleze finalul unei povești nereușite și se modelează constant în scopul consolidării dialogului cu UE³⁹.

Deja consumat, râvnitul summit de la Vilnius a găzduit și întâlnirea lui Serj Sargsian cu președintele Franței, Francois Holland, care a adus un plus nivelului înalt la care se poartă dialogul franco-armean, evidențiind dezvoltarea relațiilor bilaterale din ultimii 20 de ani și colaborarea de ambele părți benefică în diferite sfere, incluzând Organizația Internațională Francofonă⁴⁰. Cei doi au punctat și importanța unor cooperări active, în perpetuă dezvoltare, dat fiind faptul că Franța ocupă primul loc între statele membre UE ca volum de investiții în Armenia⁴¹.

Armenia s-a alăturat PaE pentru avantaje economice, democratizare, protecția drepturilor omului, combaterea corupției, securitate energetică, dar și pentru facilitarea

³⁷ <http://www.iarex.ru/articles/41914.html>

³⁸ “Armenia aderă la Uniunea Vamală” - „Саргсян: Армения вступит в Таможенный союз”- Информационное Телеграфное Агентство России -, <http://www.itar-tass.com/glavnie-novosti/695737>.

³⁹ “Relații Bilaterale –Uniunea Europeană - Colaborarea Republicii Armenia cu Uniunea Europeană”- <http://www.mfa.am/ru/country-by-country/eu/>

⁴⁰ ”Președintele Serj Sargyasin s-a întâlnit la Vilnius cu președintele Francois Holland”, <http://www.president.am/ru/press-release/item/2013/11/29/President-Serzh-Sargysyan-meeting-with-the-President-of-France-in-Vilnius/>

⁴¹ ” Serj Sargyasin s-a întâlnit cu Francois Holland”, <http://7or.am/ru/news/view/60076/>

deplasării în statele UE. Dacă pentru regimul vizelor și avantaje economice s-au obținut deja rezoluții, celelalte obiective nu și-au găsit încă certitudini. Un mai bun dialog cu UE presupune și o mobilitate eficientă și securizată a persoanelor străine în vederea stabilirii unor solide relații culturale, economice sau de altă natură cu statele membre UE. Drept dovadă, Armenia a insistat pe tema facilitării obținerii vizelor în cadrul summiturilor anterioare de la Praga - 7 mai 2009 și Varșovia - 30 septembrie 2011. Prin urmare, pe 10 ianuarie 2013, Armenia face primul pas și exonerează cetățenii UE de vize pentru o călătorie în Armenia de maxim 90 de zile, iar pe 9 octombrie 2013, Parlamentul European aprobă acordul UE-Armenia ce prevede facilitarea obținerii vizelor pentru cetățenii armeni, acord care va intra în vigoare cel mai devreme la 1 ianuarie 2014.

Dezideratul unui cuib regional prielnic în evoluția și multiplicarea relațiilor externe aduce Armenia într-un cadru dual, ce are pe de o parte puterea rusă și de celalaltă parte blocul european. În relațiile cu ambele, Erevanul acționează în propriul interes și nu conține să se implice în ambele direcții de acțiune. Dacă în relația cu Europa, Armenia caută o fereastră de nădejde pentru dezvoltarea parteneriatelor externe, relația cu Rusia îi conferă securitate energetică, economică și militară. În cazul primului palier, Erevanul este legat de Moscova în proporție de 80%, întrucât Armenia nu deține resurse energetice și are nevoie de Rusia și de Iran pentru integritate energetică la prețuri reduse. Al doilea palier este strict legat de aspectul locurilor de muncă, pentru care Armenia dorește o micșorare a numărului mare de lucrători ilegali în Rusia, dar și ușurarea obținerii permiselor de muncă, teritoriul rus fiind prima destinație pentru 90% din emigranții armeni care lucrează ilegal⁴².

Cel de-al treilea aspect este puternic înrădăcinat în conflictul teritorial deschis al Armeniei cu Azerbaijan din Nagorno Karabah, o regiune care zdruncină pacea și stabilitatea în zonă și este nevoie de o putere semnificativă care să dețină controlul politic și economic - Rusia. În acest context, se poate foarte bine eticheta acest conflict cu inopinanta decizie a Erevanului de a se alătura Uniunii Vamale Euroasiatice⁴³, scopul clar fiind cel de dezvoltare a relațiilor apropiate cu marii actori regionali, Armenia fiind foarte interesată de accesul la piața rusă, de investițiile Rusiei și de importurile de gaz – prețul pentru armeni fiind cel mai mic dintre toate statele CSI.

IV.2 Azerbaidjan. Alegerile prezidențiale din 2003, desfășurate pe fondul fraudării și intimidării opoziției, nu au făcut decât să transfere puterea de la Heidar Aliev către fiul său Ilham Aliev, reconfirmat în funcție în 2008 și 2013 în același context

⁴² "Labor Migration, Program Goal – to reduce illegal labor migration from Armenia and promote the reintegration of returnees", <http://www.epfound.am/english/accomplished/labor-migration.html>
<http://www.europarl.europa.eu/news/ro/news-room/content/20131004IPR21533/html/Visas-Parliament-gives-green-light-to-EU-Armenia-visa-facilitation-agreement>

⁴³ "Politologii leagă dorința Armeniei de a adera la Uniunea Vamală de conflictul Nagorno-Karabach", <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/233202/>

nedemocratic. Cunoscut pentru fraudarea tuturor alegerilor, regimul lui Ilham Aliev a reușit să transforme opoziția dintr-un competitor real la alegerile prezidențiale din 2003 în ceva ce abia supraviețuiește pe scena politică de la Baku. Puterea instaurată la Baku păstrează toate caracteristicile unei structuri de tip autoritar. Președintele Ilham Aliev percepe puterea ca pe o afacere de familie. Familia acestuia, împreună cu persoanele apropiate, și oligarhii care gravitează în jurul său controlează toate structurile statului: instituții, economie, mass-media.

Spre deosebire de celelalte două foste republici sovietice din Caucazul de Sud, Azerbaidjanul dispune de resurse însemnate de petrol și gaze naturale. Aceasta îi permite o relație de interdependență cu Occidentul, care nu poate împiedica măsurile autoritare ale administrației de la Baku. Scopurile Azerbaidjanului pe termen lung sunt, alinierea la standardele UE pentru dezvoltare economică, mobilitatea forței de muncă, un nivel de educație mai ridicat, respectarea legilor. Un eveniment important al perioadei postcomuniste îl reprezintă conflictul cu Armenia privind zona Nagorno Karabah, cauza unor dispute la nivel bilateral și internațional. Până la prăbușirea URSS regiunea aparținea Azerbaidjanului, în prezent aceasta este controlată de Armenia cu ajutorul trupelor rusești, între cele două țări nu există relații diplomatice, granița fiind închisă. UE sprijină pe deplin eforturile de mediere ale Grupului de la Minsk al OSCE pentru conflictul din Nagorno Karabah, prin intensificarea cooperării cu țările partenere în cauză, preocupându-se de consolidarea încrederii cu aceste țări și a îmbunătățirii vieții persoanelor aflate în zonele de conflict.

Azerbaidjanul are ca principale obiective restabilirea integrității teritoriale și creșterea volumului de export al hidrocarburilor. Este singurul stat din PaE care se bucură de o balanță comercială pozitivă cu UE. În contextul cooperării în materie de securitate energetică, UE a semnat cu Azerbaidjanul un memorandum, întărit în 2011 de semnarea unei declarații comune între președintele Aliev și președintele Comisiei Europene prin tranzitarea gazelor naturale prin coridorul sudic, proiectul fiind cunoscut sub numele de Nabucco.

Nu același lucru se poate spune și despre domeniul politicii, unde occidentalii nu au același succes. În mod absolut paradoxal, UE, pe cât de mult se poate bucura de o oarecare independență față de resursele energetice ale Federației Ruse importând din Azerbaidjan, pe atât de puțin se poate bucura de un dialog normal cu regimul de la Baku. Situația Azerbaidjanului în cadrul PaE este una specială, caracterizată de acțiuni pur economice. Regimul Aliev preferă dezvoltarea unor parteneriate bilaterale cu țări membre ale Uniunii pentru a demonta criticile vehemente aduse la adresa sa privind corupția și sistemul politic represiv. Aceeași atitudine ostilă este afișată și în domeniul vizelor, mult mai dur după 2010 pentru cetățenii străini. Comisia Europeană a început în martie 2012, în urma unui mandat obținut de la Consiliu de Miniștri al UE în luna decembrie 2012, negocierile privind acorduri similare cu Armenia și Azerbaidjan.

Azerii manifestă o atitudine neutră față de modelele occidentale. Aceasta se justifică prin situarea țării în spațiul de manifestare a unor diferențe culturale și religioase. Populația nu îmbrățișează valorile democratice, iar UE nu este percepută ca un actor politic important în zonă, poate doar privind volumul de export al hidrocarburilor. Prezența trupelor Federației Ruse pe teritoriul din Nagorno Karabah nu determină societatea civilă să vadă în vecinul de la Răsărit un potențial dușman.

IV.3 Belarus. Spre deosebire de celelalte țări din cadrul PaE, Belarus prezintă o situație aparte. Această fostă republică sovietică nu a fost inclusă în Politica Europeană de Vecinătate în 2003-2004, din cauza multiplelor probleme: juridice - nerespectarea drepturilor omului, menținerea pedepsei capitale; economice - statul controlează 70% din economie și politice - un regim populist-autoritar, unde popularitatea președintelui este foarte ridicată înregistrând 43,3% în martie 2013 conform studiului realizat de Institutul Independent pentru Studii Politice și socio-economice⁴⁴. Ratificarea Acordului de Parteneriat și Cooperare a fost înghețată din 1997, deci AA/DCFTA nu există nici măcar ca perspectivă, negocierile aflându-se într-un stadiu incipient. Relațiile cu UE au cunoscut o relativă ameliorare începând cu 2007. Comisia Europeană a prezentat proiectul *Ce poate UE oferi Belarusului?*⁴⁵, prin care se oferea cooperare politico-economică dacă Minsk-ul ar fi început procesul democratizării. Autoritățile au manifestat interes față de această propunere, iar în octombrie 2008 au fost suspendate sancțiunile de viză împotriva oficialilor din Belarus inițiate în 2006 din cauza fraudării alegerilor, corupției și încălcării drepturilor omului.

Concluziile Consiliului din octombrie 2008, au prezentat noi oportunități de dialog în scopul unei cooperări mai active între UE-Belarus, afirmând dorința UE de a aprofunda relațiile cu Belarus cu condițiile exprese de a se trece la democratizare, respectarea drepturilor omului, respectarea legilor, astfel încât Minsk-ul a fost invitat să participe la PaE, lansat în mai 2009. La 20 martie 2009, summit-ul Consiliului European din Bruxelles a decis să includă și Belarusul în grupul țărilor cărora li se făcea oferta de colaborare. Belarusul a întâmpinat pozitiv decizia UE, și a participat la acțiuni multilaterale în cadrul PaE deși relațiile Minsk-Bruxelles au rămas limitate. La Summit-ul de la Praga (7 mai 2009), președintelui Aleksandr Lukașenko i s-a sugerat că ar fi mai bine să nu fie prezent, președintele ceh Vaclav Klaus afirmând că nu va da mâna cu omologul său din Belarus. Tocmai de aceea, la Praga a fost prezent vice-premierul Vladimir Semașko.

În cadrul Conferinței *Strategii pentru Politica viitoare față de Belarus*, de la Vilnius (28-29 octombrie 2013), s-a încercat o analiză a măsurilor luate de guvernul din

⁴⁴ Grigory Ioffe, *Minsk Grows Tired of EU's Double Standards*, Publication: Eurasia Daily Monitor Volume: 10 Issue: 64, <http://www.jamestown.org> consultat la data de 24 noiembrie 2013

⁴⁵ European Commission, Non-Paper "What the European Union could bring to Belarus", <http://eeas.europa.eu> consultat la data de 24 noiembrie 2013

Belarus: restabilirea relațiilor diplomatice cu Suedia, neparticiparea la măsurile discriminatorii ale Rusiei împotriva Ucrainei și Republicii Moldova, recunoașterea integrității teritoriale a Georgiei⁴⁶. Pe fond, însă Belarus se confruntă cu aceeași situație precară: Lukașenko ignoră propunerile UE de a reforma sfera economică și politică, refuză să dispună eliberarea prizonierilor politici, și nu arată vreun semn de ameliorare în ceea ce privește respectul pentru drepturile omului iar drumul spre democrație este abia la început. Raportul lui Miklos Haraszi, reprezentant OSCE (Freedom of Media) din 18 aprilie 2013 prezintă situația unei „sistematice și sistemice violări ale drepturilor omului în special prin aplicarea torturii și nerespectarea dreptului la un proces echitabil”⁴⁷. Un exemplu concret: din 11 martie 2012 s-a interzis ieșirea din țară a liderilor opoziției politice: șeful Partidului Unitatea Civică, Anatol Lyabedzka, lui Andrei Dynko, editor al ziarului opoziției „Nașa Niva”, activistului pentru drepturile omului, Valyantsin Stefanovich și lui Alyaksandr Dabravolski, lider al Partidului Unitatea Civică.

În preajma alegerilor din 19 decembrie 2010, situația era favorabilă schimbărilor regimului politic din Belarus. Deteriorarea relațiilor cu Rusia, acțiunile întreprinse de Lukașenko contrare intereselor Moscovei în ceea ce privește disputa legată de importul de gaz, dialogul public A. Lukașenko – M. Saakașvili (cel mai detestat președinte din fostul spațiu sovietic la Kremlin) și primirea la Moscova a opoziției din Belarus, însemnau tot atâtea premise pentru schimbarea regimului.

La început, Belarus a fost dispus să facă concesii și să-și cosmetizeze acțiunile astfel încât să se situeze pe direcția propusă de UE. Numai că, alegerile prezidențiale și campania electorală care le-a precedat, au demonstrat că Lukașenko nu este dispus să democratizeze Belarusul și să aleagă drumul european. Acesta a câștigat pentru a patra oară alegerile prezidențiale desfășurate la 19 decembrie 2010 cu 79,69% din voturi. Nu se poate, însă, vorbi de un proces electoral normal și corect. Foarte multe voci din opoziție, ziariști și observatori străini au remarcat gravele încălcări și abuzuri pe care administrația Lukașenko le-a făcut: o reformă arbitrară a legislației electorale care nu a ținut cont de standardele recomandate de UE, amenințarea cu suspendarea licențelor avocaților care îi apără pe cei arestați pentru că au manifestat împotriva regimului, blocarea rețelelor de socializare, reprimarea demonstrației din 19 decembrie unde peste 700 de protestatari au fost arestați iar 24 de jurnaliști, activiști din opoziție și 6 candidați la președinție au fost acuzați de „instigare la tulburarea ordinii publice”, agresarea contracandidaților, grave carențe ale procesului electoral în ziua alegerilor (înlocuirea „discretă” a buletinelor de vot, neluarea în considerare a contestațiilor de către Comisia Centrală a Alegerilor) au făcut ca UE să condamne regimul Lukașenko, fapt ce va conduce la instaurarea unui „război rece” în relațiile Belarus-UE. Efectele nu întârzie să apară: criza economică s-a

⁴⁶ Grigory Ioffe, *Evasive Maneuvering Around Belarus*, Eurasia Daily Monitor Volume: 10 Issue: 195, <http://www.jamestown.org> consultat la data de 24 noiembrie 2013

⁴⁷ Idem, *Human Rights and a Geopolitical Tug of War in Belarus*, Eurasia Daily Monitor Volume: 10 Issue: 88, <http://www.jamestown.org> consultat la data de 24 noiembrie 2013

acutizat, a existat un misterios atac terorist la metroul din Minsk soldat cu 14 morți și sute de răniți.

Așadar, în urma încălcării standardelor electorale și a măsurilor de represiune față de societatea civilă, opoziție și presă, UE a răspuns dur: Consiliul pentru Afacerile Externe din 31 ianuarie 2011 a decis să reinstaureze măsuri restrictive pentru Belarus. Din cauza situației degradate din Belarus, aceste măsuri au fost întărite de mai multe ori în cursul aceluiași an. La 20 iunie 2011, același Consiliu decidea impunerea unui embargo în Belarus pe arme și materiale care se pot utiliza în scopuri represive, și înghețarea acțiunilor a trei companii ce aveau legătură cu regimul Lukașenko. Sancțiunile UE pentru Belarus au constat în interzicerea călătoriilor pentru oficialii de la Minsk în spațiul UE, măsuri extinse până în 31 octombrie 2014, având în vedere că deținuții politici nu au fost eliberați.

Invitația pentru relansarea negocierilor a fost emisă în iunie 2011, dar autoritățile din Belarus nu au răspuns, semnând în schimb acorduri comerciale cu Lituania, Letonia, Polonia. Condiția pentru reluarea negocierilor este ca Belarus să elibereze și să repună în drepturi deținuții politici (printre care se numără și nominalizatul la Premiul Nobel, Ales Bialiatski). Guvernul din Belarus a refuzat să își trimită ministrul de externe Syarhey Martynau la Summit-ul din Varșovia (29-30 septembrie 2011) ca răspuns pentru neînviatarea lui Aleksandr Lukașenko, trimițându-l în loc pe ambasadorul acreditat în Polonia, Viktor Haysenok. Minsk a boicotat summit-ul, afirmând că documentele semnate aici, în absența guvernului, nu au valoare legală.

Dincolo de toate aceste evenimente, de neclaritățile ce caracterizează relația UE-Belarus, statisticile spun că, pentru aceasta din urmă, UE este principalul partener comercial și principalul factor în dezvoltarea sectorială și regională. Totodată, un exemplu concret care denotă interesul UE în ceea ce privește soarta Belarusului, este amănuntul că înaintea Summit-ului de la Vilnius, Parlamentului European a recomandat micșorarea costurilor pentru viza Schengen (9 iunie 2013), stimulând astfel democratizarea Belarusului, și suspendarea în iunie 2013 a interdicției de viză pentru ministrul de externe al Belarus, Vladimir Makei, pentru a se facilita contactele diplomatice.

Însă, nu se poate neglija prezența Rusiei și conexiunile puternice care există între cele două state. Rusia este principalul partener politic pe plan extern, a integrat Belarus în proiecte politice, economice, de securitate, precum Spațiul Economic Comun, Uniunea vamală, Organizația tratatului de securitate colectivă și urmează să participe la fondarea Uniunii Eurasiatice. Economia Belarusului este dependentă energetic de Rusia, deși au existat conflicte clare în ceea ce privește cooperarea economică, atunci când Rusia a oprit aprovizionarea cu gaz și petrol la prețuri preferențiale în 2010, situație ce se va ameliora în schimbul unor termeni duri pentru Belarus.

Analizând evoluțiile relației Belarus-UE, modul în care se manifestă puterea de la Minsk, se poate anticipa că mica republică din Est nu este pregătită pentru democrație și

pentru principiile care guvernează Uniunea iar ceea ce s-a întâmplat în Belarus în ultimul deceniu arată incapacitatea regimului Lukașenko de a respecta angajamentele pe care le-a luat cu privire la Parteneriatul Estic. În fond, Belarus nu este un membru cu „puteri depline”, întrucât nu face parte din cooperarea interparlamentară (Euronest), nu participă nici la reuniunile la nivel înalt din cadrul Parteneriatului Estic, fiind și singurul participant care e supus unor sancțiuni cauzate de încălcarea în repetate rânduri a drepturilor omului.⁴⁸ Menținerea unui regim dictatorial represiv, mentalitățile de factură sovietică, încă persistente, legătura puternică cu Rusia, aderarea la 1 ianuarie 2010 la Uniunea Vamală alături de Rusia și Kazakhstan, progresele slabe în procesul reformelor impuse de UE, sunt factori care demonstrează că participarea Belarusului la proiectul european nu este posibilă în viitorul apropiat.

La Summitul de la Vilnius ce a avut loc în 28-29 noiembrie a.c., Belarus a fost reprezentat de Vladimir Makei, ministrul Afacerilor Externe, care a afirmat că autoritățile din Belarus inclusiv președintele Lukașenko, își iau angajamentul de a antama negocierile cu UE pentru liberalizarea sistemului de vize. Participanții la Summit au afirmat dorința de a începe negocierile pentru reintegrarea Belarusului în Parteneriat și pentru facilitarea obținerii vizelor⁴⁹. De asemenea s-a observat îmbunătățirea dialogului bilateral sectorial cu Belarus în ceea ce privește cooperarea economică, financiară, a mediului și a educației, motiv pentru care UE va continua Dialogul European de Modernizare și în agenda pe 2014-2015⁵⁰.

IV.4 Georgia. Prezentat în declarația de la Praga drept o „dimensiune specifică a Politicii Europene de Vecinătate-PEV”, o preocupare a UE pentru securitatea sa desfășurată sub constrângerea „oboselii privind extinderea”, *enlargement fatigue* (Olli Rehn 2006), PaE se constituie ca o agendă constructivă, având ca scop crearea de condiții pentru a accelera politica de asociere și a aprofunda integrarea economică între UE și țările partenere din Europa de Est. Summit-ul PaE de la Varșovia din 29-30 septembrie 2011 a dus și la recunoașterea aspirațiile europene ale unor țări și angajamentul lor solemn de a construi o democrație durabilă.

Statele din cadrul PaE au niveluri diferite de dezvoltare și, de asemenea, scopuri distincte. Unele dintre ele și-au exprimat în mod direct ambițiile de integrare europeană (Ucraina, Republica Moldova, Georgia), celelalte ori nu îndeplinesc condițiile minimale pentru avansarea relațiilor de cooperare (Armenia, Belarus), ori se mulțumesc cu avantajele economice. Foaia de parcurs a PaE își propune să pună în practică principiul

⁴⁸ Dzianis, Melyantsou : *Upcoming Vilnius EaP Summit: What can Belarus expect?*; Eastern Europe Studies Centre, Issue 6 (36), 2013, <http://www.eesc.lt>

⁴⁹ European Parliament: *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius: 28-29 November 2013; 29 noiembrie 2013*, <http://www.eu2013.lt>

⁵⁰ Ryhor, Astapenia: *EaP Summit In Vilnius: Weak But Positive Signals On Belarus*; 29 November 2013, <http://belarusdigest.com>

„mai mult pentru mai mult” *more for more* a politicii europene de vecinătate. Cu cât o țară parteneră face progrese, cu atât mai mult va primi sprijin din partea UE. Aceasta va include, printre altele, creșterea finanțării pentru dezvoltare socială și economică, programe mai mari pentru consolidarea capacității instituționale, acces mai mare pentru țările partenere la piața UE.

Reprezentând în mod tradițional cel mai democratic stat din Transcaucazia, PaE surprinde Georgia în plin program de reforme, începute de fostul președinte, Mihail Saakașvili, care s-a angajat pe calea reformelor liberale și refacerea integrității teritoriale după câștigarea alegerilor prezidențiale din ianuarie 2004. Marcând începutul unei noi perioade de tranziție în Georgia, pașnica Revoluție a Trandafirilor din noiembrie 2003 soldată cu demiterea președintelui Eduard Șevardnadze, a dus inevitabil la primele alegeri evaluate de specialiștii internaționali ca apropiindu-se de standardele democratice.

Progresul a fost evident, pornind de la alegerile legislative din martie 2004, locale din 2006, prezidențiale din 2008 (a oferit oportunitatea poporului georgian de a-și alege președintele dintr-o listă cu mai multe opțiuni), locale din martie 2010, parlamentare din octombrie 2012, prezidențiale din octombrie 2013. Aceste scrutinuri s-au apropiat încet de practicile democratice, nu fără ca unele dintre ele să fie lipsite de evenimente mai puțin obișnuite.

Este un adevăr preemtoriu că succesul reformelor inițiate după 2003 a dus la redresarea Georgiei atât pe plan intern cât și extern. Cu o medie de vârstă scăzută, ceea ce poate explica unele dintre acțiunile sale radicale, clasa politică georgiană în frunte cu Mihail Saakașvili a „curățat” instituțiile statului de persoanele corupte și ineficiente, legislația care reglementează audio-vizualul se apropie de normele democratice, situația economică a țării s-a îmbunătățit în măsura în care investitorii străini au fost bineveniți, ample proiecte de infrastructură au fost inițiate, somajul s-a redus. Însă, criza economică și războiul cu Federația Rusă au influențat negativ programul de reformă.

În contrapondere cu cele amintite mai sus există și elemente care pun la îndoială construcția unei democrații durabile. În timpul celor două mandate, Mihail Saakașvili a oscilat între practicile democratice și cele autoritare în relația cu opoziția și societatea civilă. Cel puțin două evenimente merită amintite aici: acțiunile represive împotriva demonstranților opoziției din 7 noiembrie 2007 și momentul mai 2011, când poliția nu a ezitat să facă uz de forță împotriva opozanților grupați în jurul lui Nino Burdjanadze, incidente soldate cu 4 morți și câțiva răniți. Nici mass-media nu a scăpat în fața tendințelor autoritariste ale președintelui Saakașvili, când acesta a decretat în noiembrie 2007 starea de urgență prin care interzicea transmisiunile TV, excepție făcând postul public de televiziune. Alte evenimente negative care sunt legate de persoana președintelui sunt speculațiile care circulă în jurul morții fostului prim-ministru Zurab Zvania dar și a vicegubernatorului provinciei Kvemo Kartli, Raul Iusupov, găsiți morți într-un apartament în condiții suspecte.

Un moment cheie din istoria recentă a Georgiei îl reprezintă războiul din august 2008. Declanșată în vara lui 2008, criza georgiană a avut un impact major atât în zona Caucazului de Sud, determinând modificări semnificative ale mediului de securitate în regiunea extinsă a Mării Negre, cât și la nivelul actorilor globali. Tensiunile deja existente între cele două state au fost amplificate de obținerea celui de-al doilea mandat de președinte al lui Saakașvili. Cunoscut pentru orientările politice pro-occidentale și anti-rusești, acesta și-a intensificat războiul declarațiilor cu cea din urmă începând încă din 2004. Dacă interpretarea cauzelor izbucnirii războiului este infinit mai grea decât analiza conflictului în sine, un rol important l-a avut recunoașterea statului Kosovo de unii dintre marii actori politici internaționali, de pildă SUA sau unele state membre ale Uniunii Europene. Acest lucru a determinat Federația Rusă să sprijine regimurile separatiste din Osetia de Sud și Abhazia, intensificându-și acțiunile în vederea obținerii independenței. Acțiunea a venit și pe fondul speculării diferențelor de opinie din cadrul Summit-ului NATO de la București din 2-4 aprilie 2008 în ceea ce privește aderarea Georgiei la NATO, dar în care s-a stabilit că este un candidat real la aderare. Secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen a confirmat la ultima întâlnire a Consiliului NATO din 23 octombrie 2013 că rămâne valabil ce s-a discutat la București. În calitate de parte integrantă a PaE, Georgia, așa cum am menționat mai sus, era deja angajată pe calea reformelor. Unele dintre obiectivele principale ale Parteneriatului se află într-o stare destul de avansată în vederea implementării și evoluției.

Decizia de a lansa negocieri privind stabilirea unei Zone de liber schimb aprofundat și cuprinzător (ZLSAC) ca parte integrantă a Acordurilor de Asociere cu Georgia a fost luată în decembrie 2011. Până în toamna anului 2013, negocierile privind Acordurile de Asociere cu Georgia au fost destul de avansate. UE a confirmat angajamentul de a rămâne implicată în procesul de stabilizare pentru soluționarea conflictului din Georgia, prin eforturile depuse de Philippe Lefort, reprezentantul special al UE pentru Caucazul de Sud și continuarea prezenței Misiunii de Monitorizare a Uniunii Europene (EUMM). În ceea ce privește mobilitatea cetățenilor prin liberalizarea regimului vizelor într-un mediu sigur și bine gestionat, parteneriatele se află, de asemenea, într-o etapă destul de avansată. Începând cu martie 2011, Georgia a implementat cu succes facilitarea vizelor și acordurilor de readmisie.

Securitatea energetică reprezintă un alt obiectiv al PaE. Primele măsuri au fost luate pentru a integra țările din Europa de Est la piețele de energie ale UE, cu scopul consolidării rețelelor între UE și țările Parteneriatului, diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare, îmbunătățirea eficienței energetice și utilizarea surselor regenerabile de energie. Pentru început, s-a încercat o apropiere a legislației sectoriale și de reglementare a unor elemente ale normelor UE privind piața internă a energiei. Ucraina și Republica Moldova sunt deja membre ale Comunității Energetice Europene (18 decembrie 2009) iar Georgia și Armenia au statutul de observatori.

În materie de justiție și securitate, în cazul Georgiei, deși posibilitatea de a fi primită în UE nu este închisă, Parteneriatul nu îi oferă ceea ce se aștepta mai mult: angajamente clare pentru păstrarea securității în zonă și acțiuni concrete pentru refacerea integrității teritoriale. Parteneriatele pentru mobilitate cu Republica Moldova și Georgia au devenit exemple de consolidare a legăturilor și activităților din domeniul mai larg al migrației. Au fost dezvoltate cooperări regionale cu privire la gestionarea frontierelor în Programului de Gestionare Integrată a Frontierelor în Caucazul de Sud (SCIBM - *South Caucasus Integrated Border Management Programme*). Lupta împotriva crimei organizate, traficului de ființe umane și spălarea banilor, precum și a corupției, protecția datelor și cooperarea judiciară au fost pe ordinea de zi a agendei UE și a partenerilor est-europeni în ultimii ani.

Caracterizată de lipsa programelor ideologice, în scena politică georgiană este frecvent fenomenul creării de alianțe sau coaliții de conjunctură sau electorale pentru a susține proiecte sau inițiative. Așa a fost creată și coaliția Visul Georgian a lui Bidzina Ivanishvili, care a declarat încă de la momentul intrării sale în politică în noiembrie 2011, că va renunța în momentul în care va reuși să-l îndepărteze de la putere pe Mihail Saakașvili. Alegerile parlamentare au fost câștigate de candidatul Visului Georgian, Gheorghi Margvelașvili, în timp ce prim-ministru a fost numit un apropiat al lui Ivanishvili, Irakli Garibașvili. Astfel prin ieșirea lui Mihail Saakașvili urmată de cea a lui Bidzina Ivanishvili scena politică de la Tbilisi se va reseta.

IV.5 Republica Moldova. La Praga, la 7 mai 2009, s-a desfășurat summit-ul UE la care a fost lansat oficial PaE. Liniile groase ale proiectului au fost prezentate un an mai devreme, la 26 mai 2008, la Consiliul de Afaceri Externe și Consiliul de Afaceri Generale, de reprezentanții Poloniei și Suediei iar decizia a fost aprobată la Consiliul European din decembrie 2008. În momentul lansării PaE, Republica Moldova era zguduită de o criză politică majoră, izbucnită în urma contestării de către opoziția anti-comunistă a rezultatelor alegerilor parlamentare desfășurate la 5 aprilie 2009. „Revoluția Twitter”, de la 7 aprilie, a pus Republica Moldova pe harta „revoluțiilor colorate” din fostul spațiu sovietic, alături de Georgia, Ucraina și Kîrgîstan, asigurând cadrul politic pentru declanșarea unor ample procese de europenizare. La Praga, cu ocazia lansării PaE, Republica Moldova a fost reprezentată, ca și Belarus, de către vice-premier. Din partea Chișinăului a fost prezent la ceremonie Andrei Stratan, vice-premier și ministru al Afacerilor Externe și Integrării Europene.

Absența lui Vladimir Voronin se explică, pe de o parte, prin interesul scăzut al liderului comuniștilor pentru viitorul european al Republicii Moldova și, pe de altă parte, se datorează și sugestiei Bruxelles-ului, ca Voronin și Aleksandr Lukașenko, președintele Belarusului, să nu participe la eveniment. De altfel, într-un interviu adresat cotidianului rus Kommersant, Voronin vedea proiectul PaE ca pe o tentativă de încercuire a

Rusiei⁵¹. În același timp, fostul președinte al Republicii Moldova, nu înțelegea faptul că tocmai politica Rusiei de boicotare și împiedicare a politicii europene de asistență, prețurile diferențiate la energie, embargourile la gaz și petrol și blocadele comerciale (la vin, legume, carne etc., chiar în cazul Republicii Moldova), determină opinia publică și o mare parte din politicienii de la Chișinău să opteze pentru un viitor european.

Nu toată lumea a salutat includerea Republicii Moldova în PaE. Sunt voci, precum cea a coordonatorului Programului Migrație și Dezvoltare, Ghenadie Crețu care consideră că: „R. Moldova a greșit, acceptând să fie prezentă în acest grup de țări, în locul celor din Balcanii de Vest, care se îndreaptă spre UE mult mai rapid, au un regim liberalizat de vize și astfel au șanse reale de a deveni membre. Pentru noi există însă alte proceduri, planuri de acțiune care nu prevăd termene foarte clare pentru ridicarea vizelor [...] noi suntem la pachet, o situație cauzată de relația UE-Rusia [...] În acest pachet, noi suntem legați de un grup de țări cu ambiții foarte diferite”⁵².

Potrivit Declarației de la Praga, PaE prevede: includerea progresivă a celor 6 țări în economia UE, oferea “pacte de mobilitate și securitate”, securitate energetică sporită, realizate printr-o serie de instrumente atât multilaterale, cât și bilaterale cu țările din PE, precum și programe de sprijin a dezvoltării economice și sociale a țărilor partenere⁵³ (în cazul Republicii Moldova: Programul Comprehensiv de Consolidare Instituțională, Consiliere în Politici Publice, Programul de Susținere a Politicilor Sectoriale, Stimulare Economică în Zonele Rurale, Reformă a Sectorului Energetic, Proiectul Energie și Biomasă, reformele din Sectorul Justiției – 60 mil. euro, Educație și Formare Profesională, Programul de Consolidare a Măsurilor de Încredere, pentru rezolvarea conflictului transnistrean). Asistența bilaterală pentru Moldova, conform principiilor enunțate în cadrul PaE, a cunoscut unul din cel mai mare indice pe cap de locuitor din regiune. În plus angajamentele financiare ale Uniunii față de R. Moldova au început să crească de la an la an, înregistrându-se alocări semnificative: de la 40 de milioane euro în 2007 la 100 de milioane în 2013. Din 2010, valoarea alocărilor a crescut, conform principiului *mai mult pentru mai mult*.

După cele două încercări eșuate de alegere în Parlament a liderului democrat Marian Lupu ca președinte al Moldovei (noiembrie și decembrie 2009), din cauza boicotului inițiat de comuniști, Alianța pentru Integrare Europeană (alianță formată din Partidul Liberal Democrat, Partidul Democrat, Partidul Liberal, Alianța „Moldova Noastră” - 2009 - 2010) și-a schimbat strategia deoarece risca un nou scrutin anticipat.

Blocajul din Parlament a dus la necesitatea schimbării Constituției, în sensul că trebuia modificată prevederea cu privire la alegerea președintelui: votarea să se facă direct de către popor și nu de Parlament cum era prevăzut. Însă, referendumul desfășurat pe 5

⁵¹ „Kommersant”, 27 februarie 2009, „Восточное партнерство" ЕС похоже на кольцо вокруг России.

⁵²*** Timpul.md, **R. Moldova trebuia să aleagă Balcanii de Vest în loc de Parteneriatul Estic, 17 octombrie, 2011**, <http://2011.europa.md>, consultat la 25 noiembrie 2013

⁵³ Council of the European Union, *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit Prague*, 7 May 2009, Brussels, 7 May 2009, 8435/09 (Presse 78), <http://ec.europa.eu> consultat la 24 noiembrie 2013

septembrie 2010, nu a putut realiza schimbarea, întrucât, pentru a fi valid, necesita participarea a minim 33% din votanți, prezența la urne fiind doar de 29,34%. Partidele pro-europene nu au reușit astfel să mobilizeze electoratul, alegerile anticipate rămânând singura soluție.

Scrutinul din 28 noiembrie a fost câștigat de comuniști, partidul cu cel mai mare număr de mandate (42), însă coaliția pro-europeană (AIE) a cumulat 59 de mandate, cu două mai puțin decât necesarul de 61 pentru alegerea președintelui. Jocurile politice au fost foarte intense în perioada imediat următoare, pe de o parte în cadrul coaliției și pe de altă parte, între democrați și comuniști (ceea ce a provocat vii reacții în societatea moldovenească) și după vizita șefului administrației prezidențiale ruse, Serghei Narîșkin. În urma amplelor manifestații stradale, Lupu a rămas în coaliția pro-europeană, obținând pentru acea dată, funcția de președinte al Parlamentului și implicit de președinte interimar al Moldovei.

Cu toate acestea, Moldova a fost exemplul unui paradox. Zguduită de criza politică, mica țară de dincolo de Prut a înregistrat totuși progrese în drumul său european. Experții Uniunii și analiștii politici au observat mersul ireversibil al reformelor în domeniile instituțional (Justiție, Interne), administrativ, economic (mai ales în domeniul politicii energetice), al legii electorale (restructurarea Comisiei Electorale Centrale), al libertăților și drepturilor civile, al sistemului educațional⁵⁴.

Summit-ul de la Varșovia din 29-30 septembrie 2011 a fost considerat un succes, și a evidențiat locul Chișinăului de premiant al PaE, în ciuda instabilității politice interne, generată de incapacitatea de a alege un președinte, a pasivului de probleme pe care-l trăgea după el guvernul Vlad Filat, ca de pildă efectele conflictului din Transnistria și balastul de gafe al unei clase politice precare care nu evoluase prea mult în cadrele unei democrații juvenile.

Discuțiile în format 5+2 (Republica Moldova, entitatea separatistă Transnistria, OSCE, Rusia, Ucraina, la care se adaugă cu statut de observatori SUA și UE) au fost reluate, sub egida OSCE, abia în momentul transferului de putere de la Tiraspol între longevivul lider secesionist, Igor Smirnov, și tânărul Evgheni Țevciuc, după un blocaj de mai mult ani, negocierile fiind înghețate din 2006. Ca și în alte ocazii, administrația de la Tiraspol a fost și acum folosită de Rusia pe post de „cal troian”, pentru exercitarea unor presiuni asupra Chișinăului pentru ca Republica Moldova să eșueze în tentativa de apropiere de UE și de evadare din spațiul ex-sovietic. Negocierile care au urmat în 2012-2013 nu au produs rezultate notabile, dovedindu-se adesea un exercițiu lipsit de conținut. Progresele, atâtea câte au fost, s-au limitat la crearea unei atmosfere mai bune, prin întâlniri informale între premierul Filat și liderul transnistrean, cu ocazia unor partide de fotbal desfășurate la Tiraspol sau a unor concerte la Chișinău; la reluarea transportului pe

54 Kamil Całus, *Reforms in Moldova: Moderate progress and an uncertain outlook for the future*, 2013-01-23, <http://www.osw.waw.pl>, consultat la 26 noiembrie 2013

calea ferată între Chișinău și Odessa etc. Soluționarea conflictului transnistrean rămâne o restanță care nu va putea fi trecută fără un angajament de securitate mai amplu din partea liderilor regionali, proces care, în contextul revenirii în forță a Rusiei pe arena internațională, nu va aduce câștiguri Chișinăului. Deocamdată, Tiraspolul rămâne pe o poziția intransigentă cerând obținerea independenței, iar Chișinăul răspunde pretinzând reintegrarea regiunii în statul unitar Republica Moldova.

În mod paradoxal, Republica Moldova a negociat acordurile cu UE într-un ritm susținut în ciuda riscurilor de blocaj determinate de neparticiparea delegației transnistrene la discuții. A fost nevoie de puține runde de negocieri pentru AA și DCFTA. Chișinăul a avansat rapid în îndeplinirea condițiilor pentru liberalizarea regimului de vize. Încălzirea fără precedent a relației Republica Moldova – UE a fost confirmată de vizitele la nivel înalt ale demnitarilor UE în Moldova (președintele Jose M. Barroso, Înaltul reprezentant pentru afaceri externe, Catherine Ashton, comisarul pentru extindere, Ștefan Füle) sau, recenta sărbătorire a Zilei Europei la Tiraspol pe 26 mai 2013, eveniment care acum câțiva ani era de neconceput⁵⁵.

După alegerile anticipate din noiembrie 2010 s-a constituit AIE 2 (2010-2013), noua coaliție formată din PLDM, PDM și PL, fără Alianța “Moldova Noastră” (aceasta neobținând locuri în Parlament). În ciuda mesajului optimist și a spiritului de unitate, alianța a fost marcată de o serie de neînțelegeri, acuze și critici reciproce, remarcându-se conflictul între PLDM și PDM, criticile liderului PL, Mihai Ghimpu la adresa premierului Vlad Filat, președintele PLDM-ului. Neînțelegerile au dus la anunțul de ieșire din AIE 2 a PLDM, făcut de președintele Filat, prin care totuși invita colegii din coaliție “să înceapă neîntârziat negocierea unui nou acord de redresare și de funcționare în continuare a majorității parlamentare în baza componentelor AIE”⁵⁶. De asemenea, președintele PLDM, a lansat o serie de acuze la adresa deputatului PDM și prim-vice președintele Parlamentului, Vlad Plahotniuc, un politician ambițios, numit de Filat “păpușar”, acuzat că are porniri cultivate în perioada comunistilor, că recurge la șantaj politic și își dorește acapararea tuturor instituțiilor de stat. Pe de altă parte, președintele PL, Mihai Ghimpu a reacționat declarând faptul că rămâne în coaliție numai dacă premierul Filat și deputatul Vlad Plahotniuc se retrag din viața politică. În aprilie 2013, lăsând diferențele deoparte, cei doi s-au împăcat, Plahotniuc chiar negând că între ei ar fi existat divergențe: „Eu cu domnul Filat nici nu am fost certați. Am avut viziuni diferite asupra unor momente și nu am făcut decât să revenim la discuții să găsim un compromis ca să ne găsim în succesul de alegere a președintelui și în continuare o să aveți dovadă”⁵⁷.

⁵⁵<http://www.eudaymoldova2013.org> , consultat la 24 noiembrie 2013

⁵⁶ Ion Gaidau, ANALIZĂ: Republica Moldova - renegocierea Alianței pentru Integrare Europeană sau alegeri anticipate, Chișinău, 26 aprilie 2013, <http://www.mediafax.ro>, consultat la 29 noiembrie 2013

⁵⁷ PUBLIKA.MD, *Плахотнюк: Я не обижен на Филата, мы были партнерами по Альянсу и часто сотрудничали*, 24.03. 2013, http://ru.publika.md/link_863791.html , consultat la 28 noiembrie 2013

În ianuarie 2013, Alianța a trecut printr-o nouă criză determinată de mai multe evenimente: episodul Pădurea Domnească (la o vânătoare desfășurată aici, pe 23 decembrie 2012, procurorul general al Republicii Moldova, Valeriu Zubco, a împușcat mortal un tânăr om de afaceri, Sorin Paciu), o scurgere de stenograme a guvernului în presă, reținerea șefului Fiscului, Nicolae Vicol. În urma acuzelor reciproce, Vlad Filat și-a pierdut funcția de premier (februarie 2013), Marian Lupu a pierdut funcția de președinte a Parlamentului și Plahotniuc pe cea de prim-vice președinte a aceleiași instituții. Mihai Ghimpu, președintele PL și-a văzut partidul scindat și în cădere liberă în sondaje. Totuși, Moldova a găsit calea consensului, alegerile anticipate fiind evitate.

Criza politică de la Chișinău a luat sfârșit în martie 2012, prin alegerea președintelui Nicolae Timofti, candidatul AIE, după ce țara a mai trecut printr-o perioadă de 2 ani, fără președinte, după două încercări eșuate, discuții sterile, negocieri fără rezultate, neînțelegeri cu privire la candidați și chiar lipsa candidaților.

Cu toate problemele existente, Republica Moldova a înregistrat progrese remarcabile în domeniul democratizării față de era Voronin. Noul președinte, Nicolae Timofti, dar, mai ales, prim-ministrul Iurie Leancă (fost ministru al Afacerilor Externe și al Integrării Europene) sunt personalități ale scenei politice de la Chișinău cu vocație pur europeană.

În ciuda reformelor promovate de către aceștia, Republica Moldova are de recuperat restanțe în lupta împotriva corupției, despre care există temeri serioase că s-ar fi politizat, reforma justiției, asigurarea unui mediu de afaceri prietenos și previzibil. Reformele modernizatoare inițiate de guvernul de la Chișinău se bucură de o largă susținere populară, majoritatea electoratului având o orientare pro-europeană, ceea ce ar putea face din Republica Moldova într-un viitor nu foarte îndepărtat candidatul cel mai viabil pentru o posibilă extindere, după ce se consumă actul extinderii în Balcanii de Vest.

În cadrul Summitului PaE, ce a avut loc la Vilnius, în zilele de 28-29 noiembrie 2013, ministrul moldovean de Externe a parafat AA și DCFTA, dorindu-se ca semnarea să aibă loc în cel mult un an. Liderul PLD, Vlad Filat, a afirmat că până la expirarea actualului Parlament European, Republica Moldova va obține regim liberalizat de vize. Opțiunea pro-Europa a majorității de la Chișinău a stârnit în țară proteste ale opoziției, nemulțumită de perspectivele oferite de UE în comparație cu cele acordate de Uniunea Vamală. Protestatarii, printre care s-au numărat membrii Partidului Comuniștilor, au pichetat pe 28 noiembrie, biroul UE de la Chișinău, cerând aderarea la Uniunea Vamală⁵⁸.

Având în vedere că parafarea este un proces ce nu implică obligații de ordin juridic⁵⁹, Moldova trebuie să privească în mod realist la dificultățile cu care se va confrunta, până la semnare respectiv ratificare. Vor exista presiuni mari din interior, ale

⁵⁸ Vadim Denisov, : *Opposition in Moldova to picket embassies of EU member states*; 26.11.2013, <http://en.itar-tass.com>

⁵⁹ Florent Parmentier, : *Put to the test: EU and the Eastern Partnership perspectives on the Vilnius Summit* (November 2013); Notre Europe, Jacques Delors Institute, <http://www.notre-europe.eu>

opозиției și susținătorilor pro-Moscova, cât și din exterior, atât comerciale cât și politice, precum și eventuale provocări din partea regiunii transnistrene. Reprezintă un deziderat menținerea actualei coaliții de guvernare până la alegerile din 2014, pentru ca AA să poată fi semnat și ratificat.

În calitate de membră a Uniunii și de țară cu legături istorice puternice cu Republica Moldova, România a demonstrat atașamentul puternic față de aceasta, sprijinind-o în drumul european printr-un lobby puternic la Bruxelles. Probabil că unificarea istorică (după modelul germanilor) de care se vorbește în unele medii ar fi rezolvat problema aderării Moldovei cu clauze speciale pentru România. Însă, cum acest proces nu este viabil, România trebuie să găsească alte modalități de sprijinire a republicii: asistență specializată în procesul de adaptare instituțională după cerințele Uniunii Europene și un ajutor mai puternic și mai generos în domeniul energetic (proiecte comune) pentru diminuarea dependenței energetice față de Rusia, fapt ce face ca Republica Moldova să fie de fiecare dată vulnerabilă la poziția politică a Moscovei față de Parteneriatul Estic.

IV.6 Ucraina. Dintre toate țările PaE, Ucraina are cea mai mare întindere geografică și totodată este așezată chiar între Rusia și UE. Atât semnarea cât și ne semnarea AA vor manifesta consecințe semnificative nu numai pentru Ucraina, cât și pentru celelalte țări ale Parteneriatului. Astfel, dacă Acordul nu va fi semnat de către Ucraina, acest lucru nu va avea consecințe doar asupra relației Ucraina-UE dar și asupra Moldovei și Georgiei⁶⁰. Summit-ul de la Vilnius a reprezentat un moment de răscruce pentru UE, pentru Ucraina, pentru relația UE-Ucraina-Rusia, dar și pentru cariera politică a lui Ianukovici. Pentru UE, Summitul de la Vilnius a indicat limitele până la care negocierile pe care le poate duce pot avea succes. Pentru Ucraina, semnarea AA este, în mod clar, doar o chestiune de timp, fie până în primăvara anului 2014⁶¹, așa cum a promis Ianukovici la finalul Summit-ului sau fie până la terminarea mandatului președintelui ucrainian. În ceea ce privește relația UE-Ucraina-Rusia, PaE în sine și o eventuală semnare a Ucrainei ar însemna o adevărată provocare pentru diplomațiile celor trei părți de a menține această relație la un nivel agreabil. Unii analiști au evaluat o eventuală semnare a Ucrainei ca fiind un „game over”⁶² pentru Rusia în ceea ce privește relațiile economice ale celor două țări. Chiar dacă integrarea europeană a Ucrainei a fost anunțată de președintele Ianukovici ca obiectiv strategic pentru mandatul său, pentru moment cel puțin, Ucraina a ales să oscileze între UE și Rusia.

Ucraina este un stat ce manifestă un interes major din partea UE. Bogată în resurse minerale, dar și având o poziție geografică ce îi oferă multe oportunități, Ucraina

⁶⁰ Paul. Amanda; „Beyond Vilnius: Keeping the Eastern Partnership on Track”, European Policy Center, 7 October 2013, p.1

⁶¹ <http://www.kommersant.ua/doc/2356934>

⁶² Sherr, James, „Ukraine and Europe: Final decision?”, Russia and Eurasia 2013/05, Chatham House, July 2013, pg. 6

se află, înainte de toate într-o permanentă căutare a identității. Având o societate tot mai polarizată, împărțită de sentimente pro și contra trecutului sovietic, odată cu căderea Uniunii Sovietice, Ucraina a moștenit un sistem decizional care odată fusese controlat de Moscova. Fără a face o lustrație, sectoare precum cel al energiei au fost afectate nu doar de lipsa de adaptare la tehnologiile noi, dar și de anumite carențe ale sistemului politic manifestate prin jocuri politice și corupție. Acestea au atras după ele o lipsă acută de investitori străini și o realitate economică văzută doar prin prisma unor statistici ireale⁶³ și a unor datorii de aproape 1.3 miliarde de dolari către Gazprom⁶⁴.

Lansat chiar la debutul crizei globale și la mai puțin de un an de la războiul ruso-georgian de cinci zile, din August 2008, PaE pare să fi început sub auspicii negative. În mod cert, entuziasmul a jucat un rol esențial pentru toate cele 6 state ex-sovietice cărora li se adresează proiectul PaE. Proiectul PaE venea pentru Ucraina în momentul în care s-a stins entuziasmul stârnit de Revoluția portocalie care a adus la Kiev forțe politice pro-occidentale. Totodată, acest Parteneriat venea după sine și cu un pachet de 11 condiții pe care Ucraina să le îndeplinească până la momentul semnării. Printre altele, acestea propuneau o justiție selectivă bazată pe implementarea principiilor Curții Europene pentru Drepturile Omului, o îmbunătățire a legislației și practicii electorale, reformă a sistemului juridic, a poliției și constituțională. Astfel, Ucraina a trebuit să înceapă lupta împotriva corupției, reformarea managementului finanțelor publice și pregătirea pentru Zona Liberă de Comerț cu UE⁶⁵. În ceea ce privește relațiile comerciale ale Ucrainei cu UE, trebuie menționat că relațiile comerciale dintre cele două părți sunt reglementate de către Acordul de Parteneriat și Cooperare din anul 1998 și încă se desfășoară negocieri ce au ca scop final integrarea economică a Ucrainei și aprofundarea cooperării. Negocierile au loc în baza Agendei de Asociere dintre UE și Ucraina⁶⁶. Toate aceste condiții au fost îndeplinite la momentul Summit-ului de la Vilnius cu excepția celor referitoare la condițiile de detenție ale deținuților din închisorile ucrainiene. În data de 21 noiembrie 2013, Rada Ucrainiană a votat împotriva prevederilor impuse de UE cu privire la condițiile deținuților. Această decizie avea să o afecteze și pe Iulia Timoșenko, de două ori fost prim-ministru al Ucrainei.

În Ucraina, protestele politice de la sfârșitul anului 2004, izbucnite în momentul contestării rezultatului alegerilor prezidențiale s-au soldat cu venirea la putere a unui președinte pro-occidental, Viktor Iușcenko și a unei coaliții de centru dreapta. O figură marcantă a acestei coaliții a fost fără îndoială Iulia Timoșenko. De două ori șef al executivului ucrainean, Timoșenko se afla la conducerea guvernului de la Kiev în momentul lansării oficiale a PaE. În urma celor două grave crize ruso-ucrainene în care s-

⁶³ Umbach, Frank; „Ukraine’s Energy Security Challenges : Implications for the EU”, pg. 95

⁶⁴ <http://www.reuters.com/article/2013/11/22/us-eu-russia-ukraine-idUSBRE9AL0ER20131122>

⁶⁵ „Association with the EU: How does Ukraine fulfil the benchmarks for signing the Agreement”, Independent Monitoring Report, International Renaissance Foundation, 18 June 2013

⁶⁶ Smith, Ben; „Ukraine, the EU, Russian and Tymoshenko”, House of Commons Library, 10 Noiembrie 2011, pg. 2

a sistat tranzitul gazului rusesc spre Europa Centrală și de Vest, Iulia Timoșenko a semnat un memorandum împreună cu prim-ministrul Federației Ruse, Vladimir Putin, privind cumpărarea de gaz de către Ucraina fără intermedierea unei firme controversate „RosUkrEnerg” (în parte, deținută de Gazprom și de doi oligarhi ucrainieni și care au susținut cu fonduri atât elitele ruse cât și pe aliații lui Ianukovici⁶⁷) și renegocierea prețului gazului într-o manieră care dezavantajează Ucraina. Această afacere avea să îi aducă Iuliei Timoșenko 3 ani mai târziu o condamnare la 7 ani de închisoare pentru abuz de putere.

Venirea la putere a lui Viktor Ianukovici în defavoarea contracandidatei sale, Iulia Timoșenko, cu o diferență de doar câteva procente a însemnat pentru Ucraina o reorientare a vieții politice spre Est. Susținut de oligarhii ucrainieni care controlează importurile de gaz și industriile oțelului și a chimicelor, Ianukovici a simțit nevoia să ajusteze prețul gazului. Totodată, el a acuzat în permanență contractele făcute de Timoșenko în 2009, afirmând că gazul este mult prea scump pentru Ucraina⁶⁸. De altfel, încă din timpul președenției lui Iușcenko, Ianukovici nu a reușit să propună un set nou de soluții care să-i atragă noi susținători⁶⁹. Deși acuzat de fraudarea alegerilor, Ianukovici a reușit să-și construiască victoria și pe unele greșeli ale lui Timoșenko. Aceasta, prin încercarea de a menține relația cu Rusia, a pierdut foarte mulți susținători din vestul Ucrainei. În ceea ce privește politica externă a lui Ianukovici, prioritate a avut refacerea relațiilor cu Rusia, motiv pentru care, la scurt timp de la inaugurarea sa ca președinte, Ucraina și Rusia au semnat Acordul de la Harkov prin care se permitea flotei ruse de la Marea Neagră să staționeze în Crimeea până în anul 2014. Pentru aceasta, Ucraina a primit o reducere de 30% a prețului gazului până în anul 2020, reducere estimată de ambele părți ca valorând în total aproximativ 40 de miliarde de dolari⁷⁰. Cu toate acestea prețul la care Ucraina cumpăra gazul era mai mare decât prețul cu care îl cumpărau țări precum Belgia sau Germania⁷¹.

O problemă fundamentală a Ucrainei astăzi este cea a reformei justiției. În ceea ce privește acest aspect, trebuie menționat că, deși cooperarea între UE și Ucraina pe tema justiției se situează la un nivel avansat, mai sunt încă probleme semnificative ce trebuie abordate. Astfel, planul UE de reformare juridică pornit în Ucraina încă din 2001 a acoperit o gamă largă de abordări dintre care cele mai importante sunt legate de managementul granițelor și controlul vizelor, terorism, etc.⁷² Un pas important în abordarea problematicii justiției este reprezentat de prezența misiunii de monitorizare a granițelor EUBAM încă din iunie 2005. Scopul EUNAM este acela de a susține

⁶⁷ Umbach, Frank; „Ukraine’s Energy Security Challenges : Implications for the EU”, pg. 101

⁶⁸ Woehrel, Steven; *op. cit.* pg. 9

⁶⁹ <http://www.opendemocracy.net/od-russia/olena-tregub/ukraine-yanukovych-%E2%80%93-president-by-default>

⁷⁰ Woehrel, Steven; „Ukraine: Current Issues and U.S. Policy”, Congressional Research Center, 24 Mai 2013, pg. 8

⁷¹ Umbach, Frank; *op.cit.* pg. 100

⁷² Pottakis, Andreas „Judicial Reform in Ukraine meeting European standards,, , p.351

managementul graniței dintre Ucraina și regiunea separatistă Transnistreană⁷³. De altfel, prezența echipelor de observatori pentru alegerile prezidențiale se adaugă la ceea ce poate fi interpretat ca o dorință expresă a Ucrainei de a-și reforma sistemul juridic.

Cazul Iuliei Timoșenko este, fără niciun dubiu, un caz ce a stârnit multe controverse încă de la momentul arestării fostului șef al Executivului. Modul de desfășurare a procesului, condițiile precare din închisoare și subiectul eliberării acesteia aveau să devină la data de 21 noiembrie 2013 o piatră de poticnire în drumul Ucrainei spre semnarea Acordului de Asociere. Detenția Iuliei Timoșenko este văzută de către Vest ca un abuz politic având ca motivație intenția forțelor filo-ruse de la Kiev de a plăti unele „polițe” legate de Revoluția Portocalie și de a susține la putere un partid pro-occidental⁷⁴. Pentru UE, condamnarea Iuliei Timoșenko a reprezentat un element care a generat o dilemă complexă în relația cu Ucraina pentru simplul motiv că o problemă ce ține de Drepturile Omului ar duce la o alterare a relațiilor economice și geopolitice, cât și la o apropiere tot mai mare e Ucrainei de Moscova⁷⁵. Situația în care semnarea AA depinde de plecarea Iulie Timoșenko la tratament este una paradoxală, în condițiile în care presiunile Moscovei asupra Ucrainei pentru a nu semna Acordul au fost evidente.

Ianukovici, deși era conștient încă de dinainte de 21 noiembrie de rezultatul votului Radei, a preferat să lase Rada să decidă în privința unui pachetului de legi ce viza reforma justiției și de care depindea și eliberarea Iuliei Timoșenko. Această mișcare a lui Ianukovici lasă însă și o urmă de optimism prin aceea că poate fi interpretată ca o dorință a lui Ianukovici de a-și mai lăsa spațiul de manevră în eventualitatea semnării Acordului. Mișcările de stradă din Kiev iscate imediat după decizia Radei îl pun pe Ianukovici tot mai mult într-aciocan și nicovală.

În ciuda faptului că Ucraina nu a semnat AA cu Uniunea Europeană, cancelarul german Angela Merkel a declarat că „ușa rămâne deschisă pentru Ucraina”⁷⁶. Această afirmație a fost preluată de întreaga presă internațională în comentariile care au urmat Summit-ului și a fost propagată împreună cu încărcătura ei optimistă. În același ton optimist, a circulat și speranța lui Ianukovici de a semna Acordul în primăvara anului 2014.

În mod cert, Ucraina va trebui să își reevalueze prioritățile și să dea beneficiile pe termen scurt oferite de Rusia în schimbul celor pe termen lung, oferite de Uniunea Europeană. Deși într-o discuție informală cu Angela Merkel, președintele ucrainian acuza situația economică din Ucraina și presiunile Moscovei pe care a trebuit să le înfrunte singur trei ani la rând⁷⁷, Ianukovici înțelege foarte bine situația de moment și foarte

⁷³ <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/moldova-and-ukraine-border-mission/>

⁷⁴ http://www.dw.de/rada-de-la-kiiev-a-votat-spre-est-timo%C5%9Fenko-r%C4%83m%C3%A2ne-%C3%AEchis%C4%83/a-17243659?maca=rumbom_hotnews_md-6046-html-cb

⁷⁵ Umbach, Frank; „Ukraine’s Energy Security Challenges : Implications for the EU”, pg. 94

⁷⁶ <http://www.dw.de/vilnius-summit-overshadowed-by-ukrainian-trade-deal-rejection/a-17260699>

⁷⁷ <http://www.kommersant.ru/doc/2356930>

probabil, înțelege și consecințele pe termen lung ale nesemnării Acordului. Un lucru este sigur, și anume că Ucraina trebuie să decidă pe ce drum va merge în viitor.

În ceea ce privește problema Iuliei Timoșenko, este evident faptul că nu ar fi fost eliberată imediat după semnarea Acordului, în cazul semnării acestui document. Totodată, ieșirea lui Ianukovici de pe scena politică ucrainiană nu este decât o chestiune de timp, fie cu sau fără semnarea Acordului și fie cu sau fără eliberarea lui Timoșenko. Semnarea Acordului și eliberarea lui Timoșenko vor reprezenta un pas important în încadrarea Ucrainei pe drumul European, drum ce nu va mai lăsa loc de comportamente politice precum cel al lui Ianukovici. În contextul mișcărilor de stradă din Kiev iscate în urma nesemnării Acordului de Asociere și a altor urmări asemănătoare, Ianukovici va trebui să semneze în primăvara lui 2014, riscând astfel ca la alegerile prezidențiale din 2015 să o aibă pe Iulia Timoșenko, din nou, în poziția de contracandidat.

Deși ideea negocierilor trilaterale a fost exclusă de către președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, această soluție poate rămâne, totuși, ca ultim resort. O atitudine inflexibilă din parte UE într-un moment delicat poate dăuna situației. Cu toate acestea, o mare parte din greutatea momentului Vilnius se transferă în primăvara lui 2014 când se așteaptă o semnare a Acordului în urma unor eventuale renegocieri ce vor mai avea loc până atunci.

Recomandări

1. România trebuie să susțină în continuare parcursul european al Republicii Moldova în cadrul PaE, ținând cont de următoarele realități :

a) aspirațiile pro-europene ale Republicii Moldova ar putea fi descurajate de decizia Ucrainei de a nu semna Acordul de Asociere.

b) ultimele sondaje arată faptul că populația Republicii Moldova este dezamăgită de faptul că nu a resimțit beneficiile progreselor din relațiile Chișinău-Bruxelles. Elita pro-occidentală de la Chișinău nu a stabilit până în prezent instrumente eficiente de PR pentru a comunica populației progresele în relațiile cu UE.

2. România ar trebui să continue demersurile bilaterale pentru resetarea relațiilor cu Ucraina. Bucureștiul va trebui să susțină aspirațiile pro-europene ale societății ucrainene.

3. România ar trebui să dezvolte relațiile bilaterale cu noile autorități de la Tbilisi și să sprijine parcursul pro-european al Georgiei.

Bibliografie:

1. „Association with the EU: How does Ukraine fulfil the benchmarks for signing the Agreement”, Independent Monitoring Report, International Renaissance Foundation, 18 June 2013
2. Paul. Amanda; „ Beyond Vilnius: Keeping the Eastern Partnership on Track”, European Policy Center, 7 October 2013
3. Pottakis, Andreas „ Judicial Reform in Ukraine meeting European standards,,
4. Sherr, James, „Ukraine and Europe: Final decision?”, Russia and Eurasia 2013/05, Chatham House , July 2013
5. Smith, Ben; „ Ukraine, the EU, Russian and Tymoshenko”, House of Commons Library, 10 Noiembrie 2011
6. Umbach, Frank; „ Ukraine’s Energy Security Challenges : Implications for the EU”
7. Woehrel, Steven; „Ukraine: Current Issues and U.S. Policy”, Congressional Research Center, 24 Mai 2013

Webografie:

“Armenia aderă la Uniunea Vamală” - „Саргсян: Армения вступит в Таможенный союз”- Информационное Телеграфное Агентство России , <http://www.itar-tass.com/glavnie-novosti/695737>

Carl Bildt, Statement of Government Policy in the Parliamentary Debate on Foreign Affairs, 13 februarie 2013, <http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/90/53/c7791e9a.pdf>, accesat la 30 noiembrie 2013.

Communication from the Commission, *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework with our Eastern and Southern Neighbours*, COM (2003) 104 final, 11.03.2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, accesat la 29 noiembrie 2013.

”(Corespondență) Iurie Leancă: Moldova, astăzi am asigurat drumul nostru spre Uniunea Europeană”, Agerpres, <http://www.agerpres.ro/media/index.php/international/item/241219-Corespondenta-Iurie-Leanca-Moldova-astazi-am-asigurat-drumul-nostru-spre-Uniunea-Europeana.html>, 29 noiembrie 2013.

Republica Moldova, <http://www.mae.ro/node/1421>, accesat la 29 noiembrie 2013.

Declarația Comună Privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între Republica Moldova și România, 27 aprilie 2010, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/0001739.pdf>, accesat la 28 noiembrie 2013.

Development Cooperation with the Republic of Moldova, <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Chisinau/Development-Cooperation/Development-Cooperation-with-The-Republic-of-Moldova/>, accesat la 30 noiembrie 2013.

EaP Community, <http://www.easternpartnership.org/content/eastern-partnership-glance>, <http://www.easternpartnership.org/content/eap-s-multilateral-dimension> accesat la 25 noiembrie 2013.

The EU’s Black Sea Synergy: Results and Possible Ways Forward, Directorate-General for External Policies of the Union. Policy Department, 2010

<http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/documents.html?eurovoc=007208&action=submit> accesat la 28 noiembrie 2013.

Lina Grîu, expert Asociația de Politică Externă, *Summit-ul de la Vilnius este un exemplu de mobilizare internă în Moldova*, opinie, 30 noiembrie 2013, <http://www.ipn.md/ro/special/58609>, accesat la 30 noiembrie 2013.

“Relații Bilaterale –Uniunea Europeană - Colaborarea Republicii Armenia cu Uniunea Europeană”- <http://www.mfa.am/ru/country-by-country/eu/>

„Natalia Gherman : Gazoductul Iași-Ungheeni, o declarație de independență energetică a Republicii Moldova”, Mediafax 28 august 2013, <http://www.mediafax.ro/externe/natalia-gherman-gazoductul-iasi-ungheeni-o-declaratie-de-independenta-energetica-a-republicii-moldova-11276815>, accesat la 29 noiembrie 2013.

Natalia SHAPOVALOVA, Tomasz KAPUSNIAK, *Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?*, FRIDE Policy Brief, august 2011, http://fride.org/download/PB_91_Poland.pdf, accesat la 26 noiembrie 2013.

Polish Foreign Policy Priorities 2012-2016, <http://www.msz.gov.pl/resource/d31571cf-d24f-4479-af09-c9a46cc85cf6:JCR>, accesat la 30 noiembrie 2013.

Sinergia Mării Negre, <http://www.mae.ro/node/1502>, accesat la 28 noiembrie 2013.

Sweden’s Development Cooperation with Georgia, <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Tbilisi/Development-Cooperation/Swedens-Development-Cooperation-with-Georgia/>, accesat la 30 noiembrie 2013.

”Visas: European Parliament gives green light to EU-Armenia visa facilitation agreement”, <http://www.europarl.europa.eu/news/ro/newsroom/content/20131004IPR21533/html/Visas-Parliament-gives-green-light-to-EU-Armenia-visa-facilitation-agreement>

”Labor Migration, Program Goal – to reduce illegal labor migration from Armenia and promote the reintegration of returnees”, <http://www.epfound.am/english/accomplished/labor-migration.html>

”Politologii leagă dorința Armeniei de a adera la Uniunea Vamală de conflictul Nagorno-Karabah”, <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/233202/>

”Președintele Serj Sargyasin s-a întâlnit la Vilnius cu președintele Francois Holland”, <http://www.president.am/ru/press-release/item/2013/11/29/President-Serzh-Sargsyan-meeting-with-the-President-of-France-in-Vilnius/> sau <http://7or.am/ru/news/view/60076>

„Ющенко: "Восточное партнерство" не является альтернативой евроинтеграционным стремлениям Украины”, 25 martie 2009, <http://elvisti.com/node/82459> accesat la 29 noiembrie 2013.

”SUMMIT European Vilnius. INTERVIU EXCLUSIV cu ambasadorul Rusiei în România, Oleg Malginov”, http://www.realitatea.net/summit-european-vilnius-interviu-exclusiv-cu-ambasadorul-rusiei-in-romania-oleg-malginov_1326414.html#ixzz2lru2NUdE

”UE nu trebuie să folosească proiectul Parteneriatul Estic în îndeplinirea propriilor țeluri”, <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/85464/>

”Acesta este ecoul Războiului Rece” – Serghei Glaziev despre Parteneriatul Estic, http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?eto_otgosok_holodnoy_voyni_glazev_o_vostochnom_partnerstve&objectId=379796

”Merkel dorește să discute cu Putin perspectivele Parteneriatului Estic”, <http://www.rg.ru/2013/11/23/merkel-site-anons.html>

”Virajul Armeniei”: Uniunea Vamală vs. Parteneriatul Estic”, <http://www.bsblog.info/armyanskij-razvorot-tamozhennyj-soyuz-vs-vostochnoe-partnerstvo/>

”Rusia se pregătește de pasul Ucrainei spre sinucidere”, <http://inotv.rt.com/2013-08-19/Rossiya-gotovitsya-k-samoubijstvennomu-shagu>

”Ianukovici s-a plâns lui Merkel”, <http://www.dni.ru/polit/2013/11/29/265006.html>

Azerbaijiiian așteaptă de la summitul Vilnius al Parteneriatului Estic, o dezbatere a conflictelor regionale”, <http://interfax.az/view/586629>

Parteneriatul Estic poate întări poziția Rusiei în Caucaz” – Stanislav Tarasov, <http://www.iarex.ru/articles/41914.html>

Dmitri Rogozin: Moldova ar putea pierde toate garniturile în curbele europene. ”, <http://novostipmr.com/ru/news/13-11-25/dmitriy-rogozin-moldova-na-evrosoyuzovskih-virazhah-riskuet>

”Rezoluția Parlamentului European referitoare la situația din Moldova după alegerile din 5 aprilie 2009”

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B6-2009-0261&language=RO>

”România nu trebuie să se amestece în treburile interne ale Moldovei”,

<http://www.kp.ru/online/news/489942>

”În Moldova a fost reanimat Memorandumul Kozaka”, <http://lenta.ru/news/2013/11/26/project>

”MAE Rusia: Memorandumul Kozak ar fi putut fi soluția problemei transnistriene”,

<http://www.kommersant.md/node/22971>

”Rusia a interzis furnizările de vin moldovenesc”, [http://www.unian.net/news/594453-rossiya-zapretila-](http://www.unian.net/news/594453-rossiya-zapretila-postavki-moldavskogo-vina.html)

[postavki-moldavskogo-vina.html](http://www.unian.net/news/594453-rossiya-zapretila-postavki-moldavskogo-vina.html)

”Moscova cade din grațiile Chișinăului”, [http://www.dancaranfil.com/2013/09/moldova-exporta-mult-](http://www.dancaranfil.com/2013/09/moldova-exporta-mult-uniunea-europeana)

[uniunea-europeana](http://www.dancaranfil.com/2013/09/moldova-exporta-mult-uniunea-europeana)

”Economia Rusiei are nevoie de muncitori moldoveni”,

<http://news.mail.ru/inworld/moldova/politics/15289719/>